

Данило
ЯНЕВСЬКИЙ

Проект
«УКРАЇНА»,
або
Спроба
Павла Скоропадського

Проект «Україна»

Данило Яневський

**Проект «Україна», або Спроба
Павла Скоропадського**

«Фолио»

2010

Яневський Д. Б.

Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського /
Д. Б. Яневський — «Фолио», 2010 — (Проект «Україна»)

Нова книга журналіста, телеведучого, доктора історичних наук є черговою частиною навчального посібника для політиків, журналістів, політологів та любителів з написання, переписування та удосконалювання Конституції України. На сторінках цієї книги автор намагається сформувати цілісне, несуперечливе, ясне уявлення про феномен Української гетьманської держави 1918 року. На його думку, багатьом публіцистам та історикам, які досліджували цю тему, попри їх тривалі і вперті зусилля бракує об'єктивності. Він не зміг утриматися від спокуси сформулювати свій варіант відповіді на питання: якою бачив цю українську державу її засновник — Павло Скоропадський? Якими були політична форма та зміст цієї держави? Та чому загинуло це, за словами автора, «єдине державне утворення на території сучасної України, яке мислилося його фундаторами та будівниками як правове та демократичне»?

Содержание

Частина I	5
Вступна заувага	5
Українська Держава/Гетьманат: сучасний стан розуміння проблеми	7
Зауваження автора	11
Українська Держава/Гетьманат: стан розуміння проблеми – продовження	12
Висновок автора	16
Ігрова площа Павла Скоропадського	17
Хто такий Павло Скоропадський?	23
Перспективи Почвірного союзу після Бреста	27
Підготовка перевороту	29
Хто такий Вільгельм Гренер?	31
Німецько-австрійська окупація: pro et contra	33
Німецько-австрійська окупація: погляд з Берліна	35
Німецько-австрійська окупація: погляд з Відня	38
Підготовка перевороту – продовження	40
29 квітня	41
Хто такий Дашкевич-Горбацький?	42
29 квітня – продовження	43
29 квітня. Оцінки сучасників	45
2 травня	48
Хто такі міністри Української Держави?	50
Кінець ознакомительного фрагмента.	60

Данило Яневський Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського

Частина I

Вступна заувага

У попередній розвідці «Проект „Україна“, або Таємниця Михайла Грушевського» автор, проаналізувавши дані, запроваджені до наукового обігу вітчизняними суспільствознавцями впродовж 1991—2008 рр., сформулював принципово відмінну від існуючої, ревізійністську щодо неї концепцію історії нашого народу від 3 березня 1917-го до 29 квітня 1918 р. Ми спробували дати прості відповіді на прості запитання, як-от:

- якою була так звана «Україна» перед першою російською та австрійською окупацією?
- скільки «українських народів» існувало в 1917 р.?
- якою зробили «Україну» під час російської окупації?
- якою зробили «Україну» під час австрійської окупації?
- з яким доробком – політичним та інтелектуальним – зустріли лютий 1917 р. наші національні політики?

Спробували були розібратися з причинами, які прирекли Російську імперію, з тим, що, власне, приховує термін «Українська революція», та з головними міфами, які нав'язуються суспільству деякими представниками офіційної історичної науки. Спробували були розібратися і з тим, що ці дослідники ховають – як від себе, так і від людей.

Чільне місце в розвідці приділили діяльності російських та українських «вільних мулярів», зокрема двох антагоністів – Михайла Грушевського та Олександра Керенського. Не обминули увагою діяльність агента іноземного впливу і державного зрадника Володимира Винниченка та його боротьбу проти Грушевського. Показали і вплив обох цих конфліктів (але не тільки їх) на трансформаційні процеси в Російській державі в 1917 р.

Детально проаналізували доктринальні погляди провідних діячів УЦР та особисто Грушевського в царині державного переустрою Росії, обставини народження Української Центральної Ради, джерела її фінансування, боротьбу її керівництва з Тимчасовим урядом, дії сепаратних Установчих зборів та громадянську війну на території південно-західних губерній Російської держави.

Встановили, що ніякої України до серпня 1917 р. не існувало, і сам цей термін в політико-правовому, адміністративному сенсі можна вживати виключно від серпня 1917 р. Змушені були констатувати і те, що так званий III Універсал був не чим іншим, як оголошенням громадянської війни, а IV – став останнім кроком до могили УЦР.

Описано в розвідці і технологію захоплення проводом української націонал-соціалістичної Центральної Ради влади у Південно-Західному краї Росії, здійснення найтяжчого злочину – державної зради, яка виявилася у факті підписання сепаратної мирної угоди з країнами Почвірного союзу в Бресті та подальшій окупації частини Російської держави військами Австро-Угорської та Німецької імперій.

Насамкінець ми були змушені констатувати: плід 9-місячної діяльності Конституційної комісії Центральної Ради – Конституція Української Народної Республіки, або «Статут

про державний устрій, права і вільності УНР» – став вершиною інтелектуального убожества українського націонал-соціалізму.

Узагальнення здобутків сучасних українських істориків дозволило постулювати такі аксіоматичні положення:

1. Сучасна держава Україна являє собою конгломерат нетотожних за обставинами походження та розвитку земель, об'єднаних в одній державі терористичними та/або адміністративними методами.

2. Держава Україна в її сучасному стані приречена.

3. Яких-небудь суттєвих історичних, ментальних, правових, культурних, ідеологічних, економічних, психологічних або будь-яких інших причин, які уможливили б її продуктивний розвиток на власній основі, не існує.

4. Сучасна держава Україна, подібно до сучасної Бельгії, виразно складається з двох основних історико-культурних територій та спільнот.

5. Територія власне «України-Руси» має за кордони лінію: Хутір-Михайлівський – сучасний північно-східний кордон сучасної держави Україна по правий берег р. Ворскла – по лівому березі р. Ворскла до її впадіння в р. Дніпро біля м. Кременчук – Кременчук – Олександрія – Знам'янка – правий берег р. Велика Вісь – Умань – Бершадь – Піщанка – лівий берег р. Дністер – м. Новоселиця – сучасний україно-румунський – україно-словацький – україно-угорський – україно-польський – україно-білоруський кордон – Хутір-Михайлівський.

6. Територія сучасної держави Україна, що розташована на схід від лінії Ворскла – Дніпро, є відмінною від першої за походженням, політичним, економічним, історичним утворенням.

7. Спільнота, яка проживає на території умовної «України-Руси», та спільнота, яка проживає на решті території сучасної України, – це дві відмінні спільноти за обставинами походження, історичного розвитку, за мовою, конфесіональними уподобаннями, культурними орієнтаціями тощо, які мають латентний конфліктний характер.

8. Сумістити орієнтації та уподобання обох спільнот у межах однієї політичної системи неможливо.

9. Продуктивний компроміс між цими спільнотами якщо і можливий, то виключно за зразком Фландрії та Валлонії.

10. Будь-яка централістична модель побудови політичної системи України прирікає державу, країну, державні інститути, соціум, громадян на перманентні конфлікти, стагнацію та занепад.

11. Єдиною продуктивною формою державного устрою «України-Руси» може бути правове федеративне об'єднання самоуправних громад з делегацією деякої частини повноважень конституційно суворо обмежених кількості центральних органів влади.

12. В основу конституційного устрою «України-Руси» мають бути покладені принципи, задекларовані Михайлом Драгомановим та професором Київського університету Св. Володимира, дійсним статським радником, заступником міністра закордонних справ Української Держави в 1918 р. та Української Народної Республіки в 1919—1920 рр. Оттоном Ейхельманом.

Українська Держава/Гетьманат: сучасний стан розуміння проблеми

На перший погляд особливості становлення та функціонування Української Держави (УД) на чолі з Павлом Скоропадським є темою, вивченою вітчизняними суспільствознавцями найбільш ґрунтовно, всебічно та об'єктивно. І це – попри тривалі і вперті зусилля публіцистів та істориків націонал-соціалістичної і комуністичної орієнтації сфальсифікувати добре і давно відомі факти та обставини. При цьому жоден з національних істориків – поза його політичними уподобаннями – не міг утриматися від спокуси сформулювати свій варіант відповіді на питання: якою бачив цю українську державу її засновник – Павло Скоропадський? Якими були політична форма та зміст цієї держави? Відповідей було сформульовано безліч, усім їм, на переконання автора спеціального компетентного дослідження, *«бракує об'єктивності у висвітленні основних подій та процесів часів Української Держави. Вони несуть відбиток особистих симпатій чи антипатій авторів до гетьманського режиму»*¹. Поза тим, основні варіанти відповідей були такими.

Перший. *«Основа державного суверенітету у П. Скоропадського – територія, тому його розуміння суверенітету можна визначити як територіальний суверенітет... Ідея державного суверенітету у П. Скоропадського логічно поєднана з ідеєю соборності України».*

Другий. *«П. Скоропадський був одним з перших діячів України, які втілювали в життя ідею про український народ як поняття політичне, а не тільки етнографічне, національне».*

Третій. *«За П. Скоропадським, держава може стати об'єднуючим началом для численних націй і народностей, які проживали в Україні».*

Четвертий. *«Українська Держава повністю реалізувала суверенні права: створювала власні органи влади, здійснювала законотворчу діяльність і судочинство, підтримувала порядок на своїй території та проводила зовнішні зносини».*

П'ятий. *«Визначальний вплив органів, які представляють волю народу, та право, що завжди мало пріоритет перед волею, навіть перед волею суверена, не дали змоги розвинутися абсолютистській державній владі до потворних форм».*

Шостий. *«Ідейно Українська Держава 1918 р. відповідала за формою авторитарній державі з посиленими охоронними функціями і невтручанням у приватно-правові відносини. Авторитаризм П. Скоропадського досить адекватно відповідає сучасному розумінню авторитаризму, який вважають таким, що істотно обмежує права людини, але не знищує їх».*

Сьомий. *«Не підлягає сумніву, що П. Скоропадський бачив Україну суверенною державою, яка б володіла єдністю та неподільністю влади, самостійністю, верховенством та незалежністю, повнотою суверенних прав».*

Восьмий. *«Характер правового поля, задекларовані наміри гетьманського уряду та практики їх реалізації свідчили про те, що кінцевою метою державного будівництва було формування громадянсько-правового суспільства, в якому пріоритетними були б закон і захищене право власності... Реалізуючи ідею суверенітету гетьмана (інституційного суверенітету), П. Скоропадський обумовив обмеження влади правом»* (підкреслено нами. – Д. Я.).

Дев'ятий. *«У той же час П. Скоропадський вважав пріоритетними інтереси держави, а не права і свободи громадян, що не завадило детально виписати і задекларувати основні права громадян у конституційних за своїм характером законах про тимчасовий державний устрій України».*

¹ Грибоедов С. В. Українська Держава гетьмана П. Скоропадського: історичне дослідження.: Дис.... канд. іст. наук: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 19 с – С. 16.

Десятий. Гетьман вважав за необхідне *«правоверегулювання законотворчості»*, намагався визначити правовий статус особи, був свідомим того, що за своїм значенням та роллю закон не може слугувати засобом боротьби поміж різними політичними силами.²

Наразі в науковому середовищі все ще існує свій Берлінський мур. Будувати його почали в 20-х роках минулого століття. Представники першої групи *«будівельників»* цього муру Гетьманат різко критикують. Представники другої – якщо не апологізують, то принаймні відгукуються надзвичайно схвально. Перші дорікають гетьманові за те, що він, мовляв, обслуговував інтереси *«російсько-польсько-жидівської буржуазії»*³. Інші пункти їх звинувачень звучать так: Українська Держава – це *«типова одноособова самозвана диктатура, яка виникла шляхом державного перевороту»*, який *«з погляду конституційного права був уповні безправний. Гетьман... ніколи не старався хоча б «ex post» і хоча б позірно легалізувати свій переворот додатковою згодою українського народу, суверенність якого щодо встановлення тривалого державно-конституційного ладу України він формально визнав у своїх основних державних актах»*⁴. Інший противник Гетьманату стверджував: *«...під владою Скоропадського український нарід пережив суспільну реакцію і національне поневолення, прикрите назвою «Українська Держава»*⁵. Нарешті, учасники антигетьманського табору безапеляційно й неаргументовано стверджують: від 30 квітня до 13 листопада *«існував тільки новий державний режим у межах наявного устрою УНР»*, який змінив сутність лише впродовж останнього місяця свого існування, тобто від 14 листопада до 14 грудня 1918 р.⁶

Прихильники другої точки зору наполягають на тому, що режим Гетьманату висловлював інтереси *«його найголовніших та найконструктивніших верств»* – заможного селянства, поміщицтва, промислової, фінансової та інтелектуальної еліт. Режим Скоропадського розглядається цими дослідниками *«як апогей опозиційного Центральній Раді широкого селянського руху за встановлення „ладу” і „твердої руки”*». Вони також цілком слушно констатують: *«...ідея встановлення „твердої влади” знайшла значну підтримку у суспільстві, квітневий переворот був суто українською ініціативою, але німецьке командування уважно спостерігало за процесом зміни влади і контролювало його»*. Активний діяч режиму, масон Дмитро Дорошенко, наголошував на тому, що навіть імена двох його *«братів»* – *гетьмана Скоропадського й Василенка* – *«вже самі собою свідчать, що ідеться не про «кінець української державності», а щонайбільше – про зміну її форми»*⁷. Сам гетьман, у свою чергу, нібито виходив з того, *«що українська самостійна і незалежна держава зможе на довгий час устоятися з причини браку творчих сил і малої національної свідомості широких народних мас, – знайомимось ще з однією думкою, – і тому не хотів зв'язуватися з українським визвольним рухом»*. Крім того, Скоропадський, якщо вірити цьому, *«...вважав весь час свого гетьманування, що український нарід – це темна маса, негідна ніяких політичних прав»*, отож з історичної точки зору його *«поява на політичній арені для України була запізнена»*⁸. Якщо сказати відверто, то він не дуже в цьому помилявся – вся історія нашого народу у XX столітті це підтверджує.

Попри те, що обидві групи історію Української Держави описали якщо не щохвилино, то погодинно, цілісного, несуперечливого, ясного уявлення про феномен цього державного утворення виробити так і не пощастило. Це були змушені констатувати учасники Всеукраїнсь-

² Хитра А. Я. Державно-правові погляди Павла Скоропадського: Дис.... канд. юрид. наук: Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – С 9, 10, 12—13.

³ Тнатюк С. Л. Внутрішня політика Гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: Дис.... канд. іст. наук: Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 20 с – С. 1, 9—10.

⁴ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Т. 1. – С. 14—15.

⁵ Феденко П. Влада Павла Скоропадського (п'ятдесяті роковини перевороту в Україні). – Лондон; Мюнхен, 1968. – С. 24.

⁶ Костів К. Конституційні акти... – С. 121.

⁷ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. – С. 245.

⁸ Шкільник М. Україна в боротьбі за державність... – С. 184, 185, 333.

кої наукової конференції «Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії», приуроченої до 90-х роковин від дня гетьманського перевороту⁹. Піонер сучасної невідцензурної історії Української Держави В. Устименко прямо вказував: «Українська гетьманська держава 1918 року – історичне явище, яке й досі є предметом живих наукових дискусій. Серед форм новітньої української державності 1917—1920 років вона складніше за все піддається інтерпретації та однозначній оцінці.... Феномен Української Держави надав процесам національного державотворення початку ХХ століття нового змісту, позбавивши їх революційно-соціалістичної одномірності і збагативши досвідом державного будівництва, опертого на традиційні цінності, культурно-історичну спадкоємність, примат еволюційності, поміркованості та правопорядку. Цей період справив суттєвий вплив на подальший розвиток суспільної думки і політичної культури українців... Найголовніше, мабуть, – підкреслює науковець, – усі громадяни України, незалежно від національності, визнавали рівноправними перед законами Української Держави»¹⁰. Цей висновок цілком узгоджується з висновком компетентного Ф. Турченка: «...незважаючи на те, що джерельна база досліджень розширюється, суттєвого наповнення знань не відбувається. Нові факти вкладаються у старі схеми, кожна з яких однаковою мірою заслуговує бути прийнятою чи відкинutoю дослідницьким загалом. Це означає, що у дослідженні проблеми Української Держави 1918 року позначилася певна криза».¹¹

Обумовлена ця криза не в останню чергу тим, що «сучасна, або новітня, історіографія образу Гетьманату виросла головним чином із... трьох течій – уєнерівської, прогетьманської та більшовицької», причому «...у сучасній українській історичній літературі образ гетьманату П. Скоропадського все ще подається в дуалістичному ключі, тобто на засадах успадкованої історіографічної традиції, сповненої класового антагонізму і протистояння політичних платформ, або на шляхах еkleктики. Спроби національної ідентифікації також носять доволі розмитий образ «ні української, ні російської» чи «малоросійської» державності». Водночас досвідчений Я. Калакура вважає, що головним надбанням сучасної «української історіографії Гетьманату можна зарахувати те, що його розгляд і аналіз більшість істориків вмонтовують у канву Української революції 1917—1920 рр. як цілісного державотворчого процесу».¹²

Представник однієї з перерахованих течій – авторитетний Р. Пиріг формулює таку дефініцію Української Держави: «... це була українсько-російська державність. Українська – за назвою і формою, окремими аспектами внутрішньої політики, насамперед у культурно-освітній сфері. Російська – за широкими проявами імперської спадщини, яка динамічно регенерувалася в правничій практиці, засобах масової інформації, релігійному житті, використанні кадрового потенціалу, толерантному ставленні до політично різнобарвної, але антиукраїнськи налаштованої російської еміграції». Критикуючи гетьманський режим за «очевидну недостатню “українськість”», науковець характеризує правління Скоропадського як «авторитарно-бюрократичний режим з близькими до диктаторських повноваженнями глави держави, відсутністю представницького органу, поєднанням в уряді виконавчих і законодавчих функцій, суттєвим обмеженням демократичних свобод, деформованою політичною системою, вузькою соціальною базою і тимчасовим характером правління», функціонування якого

⁹ Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Всеукраїнська наукова конференція 19—20 травня 2008 р. – К.: вид-во ім. Олени Теліги, 2008. – 320 с (Далі – Гетьманат Павла Скоропадського...).

¹⁰ Устименко В. М. Етнополітичні процеси в Українській Державі 1918 року // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 267.

¹¹ Турченко Ф. Г. Сутність гетьманського режиму в контексті взаємин П. Скоропадського і його політичних опонентів // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 157.

¹² Калакура Я. С. Образ Гетьманату в новітній історіографії // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 70—71, 73, 76 та ін.

«суттєво обмежувалося фактором присутності мілітарної сили чужих країн», поразка яких у Першій світовій «згубно позначилася на долі останнього українського Гетьманату».¹³

Ю. Терещенко, один з найбільш авторитетних ветеранів-дослідників, у свою чергу, вважає: *«Проголошення Гетьманату... означало ліквідацію спроб ліберально-демократичної і соціалістичної течій українського руху усунути від процесу державотворення українські консервативні верстви і монополювати владу в Україні. Воно було цілком закономірною реакцією українського суспільства на політику розпалювання міжкласової ворожнечі і протиборства, яку провадили соціалістичні лідери Центральної Ради. Намагання останніх будувати в життя свою класову доктрину, хоч би і в супереч загальнонаціональним інтересам, призвело до глибокої кризи усього державного організму України, і виходом з неї могло бути лише переведення українського суспільства на нові рейки – послідовного утвердження класового співробітництва і соціального партнерства, національної консолідації, закріплення самостійності Української Держави».¹⁴*

Ці та інші надзвичайно цінні міркування, як-от: *«...феномен Української Держави надав процесам національного державотворення початку ХХ ст. нового змісту, позбавивши їх революційної одномірності і збагативши досвідом державного будівництва, обпертого на традиційні цінності, культурно-історичну спадкоємність, примат еволюційності, поміркованості та правопорядку»¹⁵*, або про те, що *«Центральна Рада – уособлення національно-демократичного фронту, оплоту соціалістично орієнтованих політичних сил»¹⁶*, а опорою держави Скоропадського, яка будувалася на засадах українського історичного легітимізму, були монархісти¹⁷, справи остаточно не з'ясовують. Питання про сутність Української Держави залишається якщо не відкритим, то принаймні контраверсійним.

---

¹³ Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського: сутність і форма державності // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 8, 9, 10, 11 та ін.

¹⁴ Ю. І. Терещенко. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції. – Гетьманат Павла Скоропадського – С. 22.

¹⁵ Тياتок С. Л. Внутрішня політика Гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: Дис... канд. іст. наук: Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 20 с – С. 1, 9—10, 10—11.

¹⁶ Солдатенко В. Ф. До питання про механізм державного перевороту 29 квітня 1918 р. // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 41.

¹⁷ Козак Н. А. Український консерватизм: історія і сучасність: Дис... канд. політ. наук: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2001. – 18 с. – С. 11.

Зауваження автора

Отже, якщо Українська Держава була альтернативою Українській Центральній Раді та Українській Народній Республіці (а це ніяких сумнівів ніколи і ні у кого не викликало і не викликає), то звідси випливає: лідери УНР перелічені цінності ігнорували, на українські «традиційні» цінності не спиралися, культурно-історичну спадкоємність, примат еволюційності, поміркованості та правопорядку відкидали, тобто відкидали і поняття «право» як таке.

А оскільки УНР, згідно з поширеним поглядом, була *«логічним завершенням українського демократичного руху XIX – початку XX ст.»*, то, відповідно, цей рух був «одномірним», неправовим, а не демократичним, легітимним. Адже саме поняття «демократії» несе в собі поняття «право», «багатовимірність», які вона, демократія, покликана плекати та захищати. Саме тому «демократія» і є альтернативою «недемократії», а право – беззаконню.

Звідси випливає: ті сучасні дослідники, що закривають очі на серйозну опозицію, яка існувала всередині україномовної спільноти Південно-Західного краю Російської держави, – внутрішній та зовнішній політиці УЦР/УНР та її націонал-соціалістичним вождям – є якщо не фальсифікаторами, то, як мінімум, вульгарними маніпуляторами. Попросту кажучи, спроби довести таку собі «одностайність» «українського руху» (принаймні в 1917 р.) в особі УЦР/УНР та витворених ними інституцій, які, мовляв, протистояли централістичним тенденціям загальноросійського демократичного руху, представленого Тимчасовим урядом та тими політичними силами, що висунули його на політичну авансцену, є примітивною брехнею.

Українська Держава/Гетьманат: стан розуміння проблеми – продовження

Такий висновок легко верифікується висновками інших дослідників, які були сформульовані незалежно від вищенаведених. Ось приклади:

«...існування Української Держави 1918 р. (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) – це якісно новий етап пошуку й реалізації іншої моделі державного управління», «...поява Української Держави 1918 р. зумовлена тим, що Центральна Рада УНР лише розпочала побудову органів виконавчої влади, приділяючи значну увагу законотворчій діяльності»¹⁸. Якщо такі судження комусь не подобаються, можемо навести такі:

– «Гетьманат мав характер експерименту. Українська Держава базувалася на переплетінні монархічних, республіканських і диктаторських засад, що, в свою чергу, було виправданим»,

«до позитивного доробку... варто віднести те, що з перших днів було розпочато створення правових основ її функціонування»,

Гетьманат – «період справжнього розвитку української державності»¹⁹. Або такі:

Гетьманат, на противагу режиму УНР, «з позицій розвитку української державності можна характеризувати як період справжнього розвитку», «режим диктатури був лише початком нової політики, спрямованої на стабілізацію життя в державі»²⁰. Або такі: особливостями Української Держави були революційний шлях приходу до влади її керівництва, опора на військові сили, особистий авторитет гетьмана, ієрархічний суспільний устрій із сильними традиціями, захист національної культури, соціально орієнтована економічна політика, захист прав і свобод громадян, рівність усіх перед законом²¹. Або такі:

«Українська гетьманська держава 1918 р. – альтернатива «революційно-демократичному» шляху державотворення – не стала запереченням ідеї народного представництва»²², Гетьманат був державним утворенням, яке тільки складалося, і «об'єктивно не репрезентувало якоїсь конкретної форми правління».²³

Проміжні підсумки сформульовані в останньому за часом ґрунтовному докторському дослідженні В. Лозового. Це дослідження, попри його назву, власне, не про селянство неіснуючої до серпня 1917 р. «України», а про селян 9 російських південно-західних губерній. Та й то не всіх, а лише 8-ми з них – процеси у Волинській губернії, як це впливає з іншого дослідження²⁴, мали дещо відмінний характер (але про це нижче). Згадувану розвідку з повним правом можна назвати «ревізійністською» щодо існуючих сьогодні в науці та на рівні масової

¹⁸ Кошик С. М. Становлення вищих та центральних органів виконавчої влади Української Держави 1918 року: Дис... канд. наук з держ. управління: Українська Академія держ. управління при Президентові України. – К., 2002. – 20 с. – СІ.

¹⁹ Подковенко Т. О. Становлення системи законодавства України в 1917–1920 роках (Українська Центральна Рада, Гетьманат П. Скоропадського, Директорія УНР): Дис... канд. юрид. наук: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 21 с. – С. 12, 17.

²⁰ Єфремова Н. В. Розвиток конституційного законодавства в Україні (1917–1920): Дис... канд. юрид. наук: Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2002. – 20 с. – С. 13, 14.

²¹ Козак Н. А. Український консерватизм: історія і сучасність: Дис... канд. політ. наук: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2001. – 18 с. – С. 11–12.

²² Єрмолаєв В. М. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження): Дис... д-ра юрид. наук: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2006. – 40 с. – С. 31.

²³ Гнатюк С. Л. Внутрішня політика Гетьманату П. Скоропадського (1918 р.): українська історіографія проблеми: Дис... канд. іст. наук: Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 20 с. – С. 12.

²⁴ Шмид О. П. Зміни в етнічній структурі населення та розвиток поземельних відносин у Волинській губернії другої половини XIX – початку XX ст. Дис... канд. іст. наук. Інститут історії України НАН України. – К., 2010. – 16 с.

свідомості міфів, у ній сформульовані висновки, які від тих абсурдних тверджень та уявлень каменя на камені не залишають.

Висновок перший. Ні про яке національне відродження, або, тим більше, про створення «національної» держави, «українське» селянство ніколи не мріяло. *«Володіти шматком землі, достатнім для забезпечення своїй родині економічної стабільності та добробуту, що було ознакою певного соціального статусу, – ось заповітне бажання кожного хлібороба... Селяни довго зберігали патерналістські ілюзії і прагнули своєї **мужицької** (підкреслено нами. – Д. Я.) держави із справедливим “батьком-царем”»*. Селянству «України» взагалі були притаманні «антиетатистські настанови політичної ментальності..., що виникли на підставі природної негації колоніальної (тобто російської імперської. – Д. Я.) влади.... коли свідомий протест проти поневолювачів трансформується у перманентне відчуження... від політичної влади загалом».... *«Ідеалом селянської адміністративної системи» був міфічний порядок, «у центрі якого перебував сільський сход, без наказів та опіки вищих інституцій»*. Ще одне селянське марення – це марення про можливість реалізації так званого «*трудового принципу*», за яким «кожен заслуговує на свою частку майна відповідно до внесеної праці». Саме це марення «визначило ідеологію будівництва національної державності у формі Української народної, тобто трудової, республіки та засади класової політики, що надалі остаточно розкололо суспільство на так звані трудові і нетрудові верстви». Саме спроби імплементації цього марення у поточну реальність призвели націонал-соціалістичну УНР до ганебного краху, наслідком якого стало встановлення людоджерної комуністичної диктатури.

Висновок другий, сформульований В. Лозовим, – про «глибокий політичний та етнокультурний розкол... між містом і селом. У свідомості селян місто вважалося паразитичним наростом на тілі народу, місцем, де влада панів охороняє свої інтереси і власність (передусім земельну)».

Висновок третій звучить так: «Селяни залишалися носіями традиційної культури, складовою якої була патріархально-локальна свідомість, де через низьку соціальну мобільність (а також через «неписьменність селянства, загалом низький рівень національної і політичної свідомості») превальовали інтереси свого села, свого стану. У локальній обмеженості селянського сприйняття світу сільська громада розумілася як природна самоврядна інституція, що мала вищий авторитет на відміну від структур “великого суспільства”».

Висновок четвертий полягає в тому, що «аграрний спосіб буття», який сприймався як «природний та самодостатній», мав прямим наслідком «утопічні прагнення знищити владу невідомої держави, як паразитичного наросту на тілі народу, зажити у своєму локальному світі, згідно зі **своїми** (підкреслено нами. – Д. Я.) суспільними цінностями, своїм способом буття, селянською громадською моделлю управління... повсюдно сільське населення наполягало, щоб владу здійснював сам народ “без панів і буржуазії”». Власне, саме це і сформувало «соціально-економічне підґрунтя» так званих «національно-визвольних змагань» – «дезорієнтацію народу після різких політичних змін, десаκραлізацію та делегітимацію влади як державного інституту, ненависть народних мас до «панів», своєрідне «сп’яніння свободою», прагнення встановлення соціальної справедливості у формі зрівняльного землекористування».

П’ятий висновок В. Лозового сформульовано надзвичайно дипломатично: «...рівень національної свідомості широкого загалу українства був ще досить низьким».

Висновок шостий: селяни прагнули позбутися у судочинстві «державно-правових актів», керуватися нормами звичаєвого права, тобто «демократичний всестановий принцип судочинства... змінявся суто селянсько-становим принципом», що мало призвести і призвело до «замкнутості та архаїзації» селянства. «Селянський рівень правосвідомості», – зауважив у зв’язку з цим науковець, – надавав резолюціям селянських з’їздів та організацій «**статус місцевих** (підкреслено нами. – Д. Я.) законів». І далі: «...серед широкого загалу селянства «воля» мала архаїчний вимір і розглядалася як втілення **позадержавного** (підкреслено нами. – Д.

Я.) існування сільської громади...» Свобода, яку дав лютий 1917 р., – констатує В. Лозовий, – *«бачилась передовсім як втілення споконвічного селянського ідеалу волі не як базової цінності цивілізованого суспільства, яка ґрунтувалася на забезпеченні прав і демократичному волевиявленні громадян, а як відсутність контролюючих, стримуючих, соціально організуючих установ, будь-яких структур державної влади і судових органів...що мали право на легітимне насильство і обмеження сваволі натовпу»* (підкреслено нами. – Д. Я.).

Висновок сьомий звучить як вирок – і селянству, і його тогочасним провідникам та сучасним ідеологам, і так званим «національно-визвольним змаганням», і Українській Центральній Раді, і її націонал-соціалістичним провідникам, і їх сучасним adeptам та пропагандистам: *«...селяни відкинули моральні і юридичні норми цивілізованого соціуму» і «почали керуватися архаїчними поняттями “правди та справедливості”»*.

Висновок восьмий. *«Значний поштовх селянському екстремізмові, особливо з осені 1917р., дала більшовицька агітація», «у наростанні соціального екстремізму величезну роль відіграли солдати»* (тобто ті самі селяни. – Д. Я.), *«в їх наміри не входила свідомо зміна суспільних та громадських порядків, а метою було привласнення або знищення чужого майна»*.

Висновок дев'ятий, якого дійшов В. Лозовий, полягає в тому, що від весни 1917 р. *«майже повністю»* озброєне сільське населення протиставило себе органам влади. *«Анархія та деструкція влади... знівелювали будь-яку повагу до державної влади, ще більше посилили антиетатистські руйнівні тенденції, сформували правосвідомість, у якій впровадження юридичних норм, відновлення елементарної соціальної самоорганізації, наведення порядку і врешті саме поняття законності ототожнювалось з царським реакційним режимом»*, а якщо сказати прямо – просто зникли. Парадоксально, але факт: при цьому *«репресивність влади була важливою складовою її авторитету»* в очах селян, *«влада, яка не могла впливати на громадян шляхом примусу, для селян не існувала»*. Саме ця обставина робила владу УЦР *«неавторитетною і неієднотною»*.

Десятий висновок: внаслідок природних географічних та кліматичних особливостей *«виробити єдиний підхід до вирішення аграрної проблеми щодо різних місцевостей»* українські есери на чолі з Грушевським не спромоглися і тому *«вирішили піти по накатаному шляху соціалізації»* та *«порівняння»*. Практично це означало тотальний розгром найбільш продуктивних – поміщицьких – господарств та торжество селянського принципу *«захватного права»*. Наслідок не забарився – у *«вирі анархії і беззаконня страждали не лише поміщики, але й самі селяни... На місцях не вибухали аграрні конфлікти між селами і навіть в межах одного села»*. При цьому офіційна селянська влада, тобто УЦР, а згодом УНР, намагалися *«вирішити»* аграрне питання *«на законній підставі»*, а селяни – *«явочним порядком на основі звичаєвого права»*.

Головний висновок, який випливає з докторського дослідження Віталія Лозового, є, на нашу думку, таким: формально скасувавши приватну власність на землю, УЦР не могла реалізувати своє аграрне законодавство, оскільки не існувало *«повних відомостей про площі державного земельного фонду, землю не розбито за категоріями, а також не складено списки безземельних та малоземельних селян»*. Іншими словами, УЦР та УНР принципово не могли вирішити завдання, задля яких вони створювалися, заради яких зірвали теоретично можливі демократичні соціально-економічні та політичні перетворення в Російській державі, заради яких пішли на повномасштабну громадянську війну, переможцем в якій вийшла третя сила – російські більшовики. Останні врешті-решт змогли опанувати *«українське» село лише впродовж наступних 15 років – вінцем цієї переможної стратегії став голодомор 1932—1933 рр.*

Селянство мріяло ні про що інше, як тільки про те, аби *«відособитись від інших верств суспільства і «законсервуватись» у своєму стані зі своїм народним судочинством «по правді і*

справедливості». Селяни відкидали державне право, оскільки ним гарантувався принцип нерушності приватної власності поміщиків», але не тільки поміщиків, а й заможних селян, та й взагалі всіх громадян Російської держави.

Увійшовши в *«цивілізаційний конфлікт»* з інститутом держави як такої (при цьому форма її політичного устрою значення не мала), село намагалось досягти своїх цілей також і шляхом бойкоту хлібних поставок. Це мало своїм наслідком запровадження адміністративних позаекономічних, а згодом і силових методів задля забезпечення збройних сил та несільського населення продовольством. Це, в свою чергу, спричинилося до розриву столітніх економічних зв'язків між містом і селом, до *«натуралізації та архаїзації відносин в сільському господарстві»*.²⁵

---

²⁵ Лозовий В. С. Ставлення селянства України до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.: Дис.... д-ра іст. наук: Інститут історії України НАН України. – К., 2010. – 36 с – С. 15—30.

Висновок автора

Суть так званих «національно-визвольних змагань українського народу 1917—1920/21 рр.», або так званої «Української революції», – грабунок селянами чужої власності та фізичне винищення її власників.

Ігрова площа Павла Скоропадського

Вся діяльність Скоропадського та його прихильників, спрямована на реалізацію їх проекту «Україна», була жорстко детермінована конкретними обставинами часу та місця, обставинами їх походження, народження, освіти та виховання. Вийти за ці межі вони фізично не могли. Свобода їх політичного маневру була вкрай обмеженою.

Перше обмеження стосувалося насамперед перебігу подій на Західному фронті Першої світової. Підписавши мир у Бресті, УНР формально вийшла з війни. Фактично війна для неї продовжувалася, але у складі ще вчора ворожої коаліції. Продовжувалася, ясна річ, не прямо – російські «українці», на відміну від «українців» австрійських, прямої участі у військових діях уже не брали. Територія більшої частини сучасної України розглядалася й використовувалася країнами Почвірного союзу як ресурсне джерело, покликане якщо не принести їм перемогу у війні, то принаймні значно полегшити становище голодуючого цивільного населення Австро-Угорщини та Німеччини і їх збройних сил. Отже, саме утилітарні обставини військового часу поставили на порядок денний питання про забезпечення економічних інтересів країн Почвірного союзу, насамперед в царині постачання продовольства з окупованих територій.

Обмеження друге було, якщо можна так сказати, «внутрішнього» походження. На комплексне його висвітлення наважився В. Скальський. Дослідник установив, що зміни у самосприйнятті тогочасних «українців» відбулися, головним чином, упродовж березня – квітня 1918 р. Причини такої зміни названі такі. Перша. *«Після визволення Києва від більшовиків серед населення масово поширилися погромні настрої. І, звісно, вони були спрямовані проти євреїв. До єврейських погромів справа не дійшла, але випадки самосудів мали місце. За три тижні більшовицької окупації Києва у населення склався образ більшовика-єврея: «всі червоногвардійці були євреї... Антиєврейські настрої, – пише він, – мали й інше джерело. Під час більшовицьких реквізицій майна буржуазії багато речей потрапило до єврейських дрібних підприємців. Погромники приносили викрадені предмети перекупникам чи у невеличкі магазини, які заробляли гроші в тому числі скупкою та перепродажем краму. Їх власниками у більшості випадків були, в силу різних історичних обставин, євреї. Після визволення від більшовиків колишні власники намагалися відшукати своє майно і знаходили його в єврейських магазинах та складах... У міському середовищі у березні – квітні 1918 року існувало дві тенденції суспільних настроїв: страх перед більшовизмом, бажання помститися своїм псевдопролетарським кривдникам, що легко набувало антиєврейського характеру, а також несприйняття Центральної Ради як серйозної, потужної політичної сили, яка здатна до якісного державотворення».* Обмеження третє – радикальні соціальні та національні погромницькі практики села. Історична правда полягає в тому що вся історія так званих «національно-визвольних змагань українського народу», чи то «Української революції», є не чим іншим, як історією тотального погрому. Селянського погрому. Погрому соціального. Погрому економічного. Погрому політичного. Погрому культурного. Погрому духовного. Погрому інтелектуального. Історія так званих «національно-визвольних змагань українського народу», чи то «Української революції», є історією погрому, який за своїми масштабами та наслідками багатократно перевищив «Велику Руїну», організовану і втілену в життя Богданом Хмельницьким та його бандитською козаччиною. Слово – фахівцям:

– «селянство, яке віками було відсторонене від державно-політичного життя та у сфері юрисдикції відділене від інших шарів громадянства, фактично перебувало у стані війни проти держави та вищих верств суспільства (власників)»,

– «правосвідомість селянства в період Гетьманату визначалась, по-перше, ворожістю до держави та впроваджуваного нею правового порядку, по-друге, несприйняттям права приватної власності й активною боротьбою проти його відновлення»,

– «за Гетьманату селянство ще більш дистанціювалось від держави та решти суспільства і перетворилося у замкнуту, станову, корпоративну систему, яка захищала лише власні інтереси»,

– «в умовах занепаду адміністративних та судових структур і поширення анархії селяни стверджували, що **«нема закону, а є тільки наша воля»** (підкреслено нами. – Д. Я.),

– «гетьманська влада, яка проголосила законність нормою суспільного життя, намагалась юридично оформити свої дії, підвести правову базу під забезпечення потреб держави або інтересів певних верств»,

– «замість того, щоб унормувати відносини між селянами та поміщиками і встановити суспільний спокій, всі ці закони, навпаки, підвищували ступінь напруги»,

– «у багатьох виступах та рішеннях селян проглядається ностальгія за більшовиками, що за свого панування закликали ділити землю та розбирати поміщицьке майно Гетьманські діячі констатували втрату селянством усякого поняття про право»,

– «органи гетьманської влади відзначали надзвичайно негативний вплив свавільних дій окупаційних військ на ставлення селянства до правових норм»,

– «гетьманській владі не вдалось повернути суспільне життя в русло державно-правових відносин, відновлення функціонування державного судочинства, наведення правового порядку, встановлення права приватної власності».²⁶

Принципово важливі висновки знаходимо в іншого фахівця. Висновки такі. «У сільському середовищі, окрім соціальних суперечностей, існувала ще й маса інших – вікових, родинних, кланових тощо. Революція викрила ці різнопланові конфлікти та надала їм суспільно-політичного значення. Нескінченні «розбірки», «мужицькі війни» постійно відбувалися на сільських вулицях: між заможними і бідняками, «своїми» і «чужаками», старожилами і переселенцями... «Аграрна революція», різке падіння товарності виробництва на селі створили величезні труднощі, перш за все, в продовольчому забезпеченні міст, викликали загрозу голоду, посилили соціальне напруження. Неминуче наростав конфлікт між містом та селом. Ситуація катастрофічного посилення голоду в місті вимагала хліб від села. Вирішити продовольче питання суто економічними, ринковими заходами було неможливо», – прямо вказує сучасний дослідник.

Намагаючись розв'язати нерозв'язуване, а саме: якщо не вирішити (це було неможливо за визначенням), то, принаймні, хоч якоюсь мірою пом'якшити продовольчу проблему у країні, що воює; всі її уряди – царські, Тимчасовий, Генеральний секретаріат та Рада Народних Міністрів УНР і, звичайно, Рада Міністрів УД – мусили вдаватися до продовольчих реквізицій – ніякими іншими методами вирішити проблему було неможливо. Вже уряд Керенського запровадив на початку осені 1917 р. хлібну (але не тільки) монополію та продовольчу розверстку, виконання якої поклали на спеціально створені для цього випадку продовольчі загони. Застосування військової сили проти селянства при реквізиціях стає постійним з березня 1918 р., тобто з часів УНР. Село відповіло організованим спротивом: селяни не лише не здавали надлишки, але розкрадали зібране, припинили платити податки, відмовлялися виконувати будь-які повинності, чинили силовий опір продовольчим органам. Коло замкнулося: становий хребет УНР – селянство – зі зброєю в руках виступило проти неї. *«Літо 1918 р. стало часом інтенсивного формування повстанських загонів, які в офіційних документах звалися не інакше як «більшовицькими бандами». Головнокомандуючий німецькими військами в Україні фельдмаршал Г. Ейхгорн стверджував, що 10—12 % українських селян влилися до повстанських лав, чисельність яких таким чином сягала 2,5 млн чол.»*. У листопаді гетьманський уряд фактично перейшов до продрозкладки. *«Продовольча кампанія своєю напруженістю лишає позад себе*

---

²⁶ Лозовий В. С. Селянська правосвідомість та суспільно-правове становище в період Гетьманату (1918 р.) // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 251, 252, 253, 254.

навіть часи продрозкладки 1920—1921 рр. Продовольчий режим, запроваджений гетьманською владою, поставив у скрутне становище навіть поміщиків». Завдяки зусиллям гетьманської адміністрації та окупаційного військового командування на кінець листопада вдалося заготовити майже 50 відсотків від запланованого об'єму хліба. Це «дозволило значно покращити стан постачання міст», але «основна проблема в той час полягала в незадовільному стані транспорту». В кожному разі, «конфлікт із селянством будь-якого режиму був неминучим — незалежно від того, яка партія мала владу і яку аграрну політику вона відстоювала».

Підсумок: першим і головним наслідком так званих «національно-визвольних змагань українського народу», **тобто погромницького селянського руху, спровокованого та організованого Українською Центральною Радою**, стала тотальна руйнація укладу життя мільйонів людей, укладу, який так-сяк складався впродовж попередніх століть.

Обмеження четверте, яке жорстко сковувало політичний маневр Скоропадського та його прихильників, — патологічна нездатність українських націонал-соціалістів до осмисленої державної діяльності, їх нездатність зрозуміти суть і призначення держави, їх тотальне, всеосяжне нехтування основами права та закону, критично низький рівень освіти й культури взагалі. Вакуум влади мав наслідком таке: «Міністерства зверталися до своїх співробітників через газети... Па місцях державний апарат був практично відсутній. Іноді всю владу УПР у повіті могла представляти одна людина — повітовий комісар. Цим скористалося чимало місцевих діячів. Вони встановлювали свою владу на невеличкій території, створювали збройні загони і забезпечували існування своєму селу, тероризуючи сусідні. Доволі часто це призводило до справжніх боїв між сусідніми селами. Березень та квітень 1918 року в українському селі — це час збройних сутичок між самими селянами та між селянами і великими землевласниками».

Головні прямі наслідки авантюрної, зрадницької, шахрайської та некомпетентної за своєю суттю й змістом зовнішньої та внутрішньої політики українських націонал-соціалістичних вождів були такими:

- тотальне відчуження населення від політики як такої. «Соціально-політичні настрої населення (29 квітня. — Д. Я.) характеризуються пасивним спогляданням за політичною ситуацією, намаганням не стати учасником політичної боротьби, роздробленістю та спробами локальної самоорганізації»,

- «повна дезорганізація транспорту, зв'язку та державного апарату лише поглиблювала цю ситуацію»,

- «основними ідентичностями серед населення українських земель були селянська («я — селянин»), українська національна (нечисленні прихильники Центральної Ради), великоросійська, єврейська, польська національні (як сторонні спостерігачі, але не активні учасники політичного життя), малоросійська (етнічні українці, що є лояльними до Росії), більшовицька (поширена серед зденаціоналізованого робітничого класу)»,

- селяни тепер воліли зосереджуватися на локальних питаннях і не озвучувати свою позицію щодо подій всеукраїнського рівня. Їх тепер турбували проблеми розподілу конкретної земельної ділянки у власному селі та недопущення до неї жителів сусідніх сіл. Оцінити гетьманський переворот вони були не спроможні».²⁷

Павлові Скоропадському довелося мати справу і з таким суспільством, і з політиками, які довели це суспільство до такого стану. Стан цього суспільства, 90 % якого становили неписьменні в своїй абсолютній більшості селяни, котрим в один день подарували загальне виборче право, свободу слова, право об'єднуватись у політичні партії та громадські організації, описав сучасний дослідник П. Михайлюк. Українські селяни використали надані їм демократичною Лютневою революцією права тільки для всеохоплюючого грабунку: «У розгромній хвилі,

²⁷ Скальський В. В. Соціально-політичні настрої населення УНР напередодні гетьманського перевороту 29 квітня 1918 року // Гетьманат Павла Скоропадського... — С 116, 117, 118, 119, 120, 121.

що почалася весною 1917 р. і не припинялась до весни 1918 р., селяни захоплювали поміщицькі землі та реманент, грабували маєтки та економії, гуральні та заводи, земські установи, вирубували сади й ліси. Зазнало погрому велике сільськогосподарське виробництво, включно з багатьма рентабельними господарствами з високою культурою сільського господарства. Будівлі, сільськогосподарські машини, реманент були не стільки розподілені серед нових власників, скільки розграбовані, знищені, спалені під час погромів маєтків».

Наслідок аграрних інновацій, спровокованих та заохочених «законодавством» УЦР/УНР, був таким: «...наприкінці 1917 – на початку 1918 р. було розподілено 8 млн 991 тис. десятин, або 55,5 % приватної землі. Восени 1918 р. порівняно з 1913 р. посівні площі скоротилися майже наполовину. Були ліквідовані поміщицькі господарства – основні виробники товарної продукції. Послідовно відбувалася руйнація продуктивних сил сільському господарстві: спочатку знищення поміщицького, а потім і селянського рентабельного господарства». Це наслідок економічний.

А ось наслідок соціальний: «Аграрна революція не привела до соціального зрівняння села, вона лише надломилася його психологію круговою порукою розкрадання: тепер часто одні селяни заздрили тим, хто ухитрився під час погромів схопити кращий шматок, і на цьому ґрунті виникали конфлікти. Від розгрому поміщицьких маєтків більші за все виграла заможна частина селянства, котра, маючи коней та підводи, вивозила майно поміщика. «Усе геть чисто розграбовано, дужчі та багатіші понабирали скільки влізло, а голоті майже нічого не дісталось, через що тепер один на одного шукає помсти».

Ситуацію змінила австро-угорсько-німецька окупація: правдоподібно це був єдиний позитивний наслідок Брестського миру. «З весни 1918р. в багатьох волостях України сільські сходи виносять рішення повернути награване, виплатити поміщикам збитки від погромів. Селяни посилали листи і ходоків до поміщиків, майно яких було знищено, прохали їх повернутися і братись за землю, при цьому подекуди обіцяли відбудувати розтягнуті будинки.... «Селяни очманіли від страху»... Селяни на сходах просили повітових старост відновити знищений революцією лад, повертали розграбоване під час розрухи майно власникам. Селяни, чи то боячись репресій, чи то відчуючи провину, таємно або відкрито повертали награване поміщицьке майно, деколи навіть були задоволені подібними вимогами».

Ще одна довга цитата, запозичена з розвідки П. Михайлюка. Дослідник, у свою чергу, цитує німецького аналітика Росса, який у березні 1918 р. відзначав: «У країні (тобто на території сучасної України, окупованій Німеччиною та Австро-Угорщиною на запрошення керівництва УНР. – Д. Я.) немає ніякої центральної влади, яка б охоплювала більшість значну територію. Вся країна розділена на цілий ряд окремих областей, котрі обмежуються межами повіту, міста, а іноді навіть окремими селищами і селами. Влада в таких областях належить різним партіям, а також і окремим політичним авантюристам, розбійникам і диктаторам. Можна зустріти села, які оперізувались окопами і вели одне з одним війну через поміщицьку землю. Окремі отамани панують в областях, підпорядкування яких вони добиваються за допомогою своїх наближених і найманців. У їхньому розпорядженні знаходяться кулемети, гармати і броньовані автомобілі; як і взагалі багато зброї розтягнуто населенням. Селянство повністю ігнорувало органи влади й правопорядку та жило не державним, а регіонально самодостатнім життям. Повсякденне і всеохоплююче насильство стало пронизувати взаємини села із “зовнішнім світом”».

П. Михайлюк абсолютно справедливо наголошує: «Революція – це, передусім, соціальна катастрофа, злам життєустрою, розрив соціальних зв'язків, руйнація і деградація колишніх економічних, політичних, соціальних та ідеологічних систем, структур, норм, інститутів, цінностей. Зникнення звичної вертикалі державного насильства приводило часом до жахливих наслідків. Селянський досвід породжує протиріччя між уявленням про те, як повинен бути

організований світовий порядок, і реальностями світу, що впав у розлад і безладдя. Населення схильється до підтримки тієї політичної сили, в якій відчуває здатність зупинити розпад».²⁸

Основна причина надзвичайно суперечливих «соціально-правових відносин пролягала у площині різного розуміння законності й застосування юридичних норм між «верхами» і «низамми» українського суспільства, які існували у різних правових культурах. Перші, —справедливо відзначає інший дослідник, — жили за одними державними законами, другі – за цілком іншими, особливими, які фіксували значні станово-феодаліні пережитки. На селі судочинство проводилось переважно за нормами усного звичаєвого права, яке відповідно до випадку набувало різного трактування, відтак у селянства не сформувалось поняття «про твердість права» взагалі. Особливо різке це проявилось у відносинах власності. У звичаєвому праві не було того розуміння власності, яке давав державний закон. Селянське право не знало абсолютної власності особи, а визнавало лише сімейну власність. На відміну від офіційних поглядів панівних класів, основним джерелом власності і матеріального достатку селяни вважали особисту працю. На думку селян, народне судочинство базувалось на засадах «правди та справедливості», а державне право було витвором експлуататорських класів (панів) для забезпечення власного панування. Спроби Тимчасового уряду і Центральної Ради зламати становість селянської юрисдикції, — читаємо далі, — ввести селянство в орбіту державного права не мали значних успіхів. Оскільки в центрі селянських прагнень перебував земельний розподіл, селяни відкидали державні закони, які гарантували принцип непорушності приватної власності і стояли на заваді аграрній експропріації. Домінування в соціальній структурі українського суспільства селянства з його становою правосвідомістю, яке з підозрою, а то й вороже ставилось до заможних та освічених верств населення і державних інституцій, розкололо революційний соціально-правовий процес на селі на два напрями: ліберально-демократичний, прихильники якого намагались ввести у правове життя державні модерно-цивілізовані норми, та анархічно-ліворадикальний, прибічники якого тяжіли до архаїчної бездержавної управлінсько-правової моделі через сільське громадське самоврядування та застосування звичаєвого права».

Центральна Рада та її політичні побратими – більшовики – лише каталізували процес, довели його до крайньої межі. Весь політичний вплив УЦР від квітня – травня 1917 р. спирався на мовчазний дозвіл селянам виступати проти держави та її інститутів, грабувати поміщицькі маєтки, майно та власність поляків і євреїв, «не дотримуватися якихось формально-юридичних умовностей, які вважали суто «панським» правом»... «Останнє, — звертає нашу увагу В. Лозовий, — виправдовувалось втіленням принципу соціальної справедливості. Більшовицький «Декрет про землю» та тимчасовий земельний закон Центральної Ради скасували приватну власність на землю та реально узаконили і так легітимний у селянській свідомості процес аграрного перерозподілу».

Ще один наслідок державотворчої діяльності доби УЦР/ УНР – захмарний рівень кримінальної злочинності. «У повітах перебувало багато амністованих урядом Керенського карних злочинців, які буквально тероризували населення. Фіксувалось багато грабунків та інших злочинів. Грабували не лише поміщиків, а й селян, священиків, інтелігенцію... В умовах зруйнованої економіки зростала спекуляція, що викликало озлоблення населення. Фактично в усіх селах гнали самогонку. Правоохоронні органи вживали заходів щодо припинення злочинних дій та притягнення винних до відповідальності. Незважаючи на намагання влади запровадити державне судочинство, щоб приборкати селянське свавілля, на місцях продовжувались самосуди»²⁹....

²⁸ Михайлюк П. Гетьманський режим і селянство: причини конфронтації // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 256, 257, 258, 264 та ін.

²⁹ Лозовий В. С. Селянська правосвідомість та суспільно-правове становище в період Гетьманату (1918 р.) // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 247, 248 та ін.

Мати справу з усіма цими та іншими дуже важливими обставинами, із вчорашніми ворогами та сьогоднішніми окупантами/союзниками і судилося Павлові Скоропадському та його однодумцям і соратникам, яких сьогодні назвали б «політичною командою».

Хто такий Павло Скоропадський?

Павло Петрович Скоропадський – прямий нащадок одного з найшляхетніших українських родів. Цей рід упродовж кількох століть грав провідні ролі у вітчизняній політичній та культурницькій історії, був пов'язаний шлюбними зв'язками з українськими козацько-шляхетськими родинами Апостолів, Закревських, Кочубеїв, Лизогубів, Лисенків, Маркевичів, Милорадовичів, Полуботків, Розумовських.

Народився 3(15) травня 1873 р. у Вісбадені в родині Петра та Марії (з дому Міклашевських). Дитячі роки провів у родовому маєтку Тростянець на Полтавщині. Освіту розпочав зі Стародубської гімназії. 1893 р. закінчив Пажеський корпус і розпочав службу в Кавалергардському полку. З 1895 р. – полковий ад'ютант, з 1897-го – поручник цього полку. Учасник російсько-японської війни: командир сотні Читинського козачого полку, ад'ютант командувача військами на Далекому Сході. З грудня 1905 р. – полковник, флігель-ад'ютант імператора Миколи II. З вересня 1910 р. – командир 20-го драгунського Фінляндського полку. З 1912 р. – генерал-майор.

Гетьман України Павло Скоропадський.

Учасник Першої світової війни: командир полку, командир дивізії. З 1916 р. – генерал-лейтенант, із січня 1917 р. – командувач 34-го армійського корпусу. В серпні 1917 р. перетворив корпус на 1-й Український. У жовтні на з'їзді в Чигирині обраний отаманом Вільного козацтва. Взяв участь у війні з більшовиками, зокрема в боях проти 2-го гвардійського корпусу.

Генерал Павло Скоропадський, командир Українського корпусу, 1917 р.

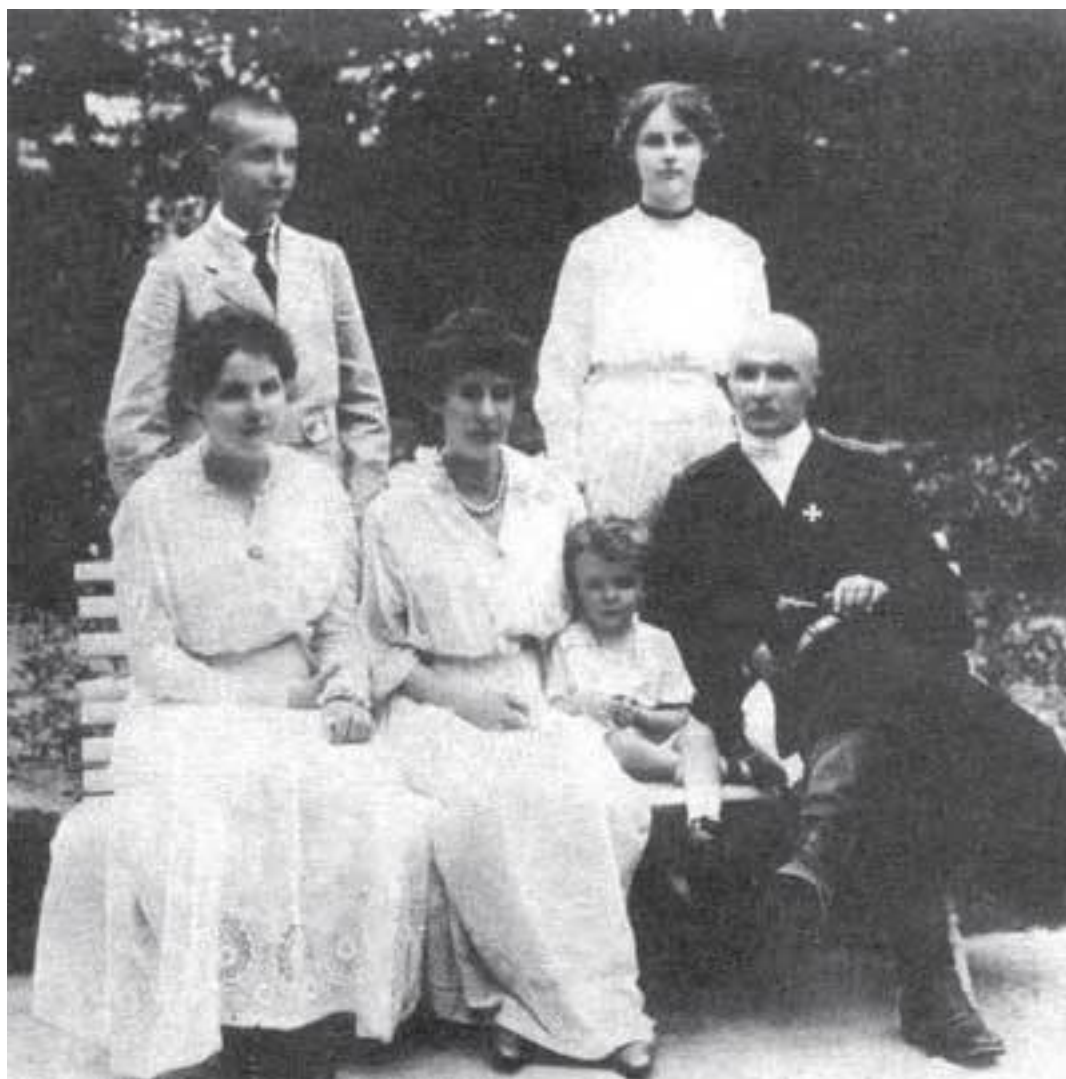
Після нагородження орденом Червоного Орла.

В березні 1918 р. сформував опозиційну до Української Центральної Ради «Українську громаду» (пізніше – «Українська народна громада»), яка разом із демократично-хліборобською партією та партією земельних власників сформувала ліберально-демократичну альтернативу націонал-соціалістичній УЦР 29 квітня за згодою керівництва німецьких окупаційних військ на з'їзді Всеукраїнського з'їзду хліборобів був проголошений гетьманом Української Держави. Зрікся влади 14 грудня.

В еміграції в Німеччині взяв участь в організації Українського союзу хліборобів-державників, після розколу якого його прибічники об'єдналися у Союз гетьманців-державників, філії якого утворюються також в Австрії, Канаді, Сполучених Штатах Америки, Чехословаччині, Франції. Заснував Український науковий інститут при Берлінському університеті.

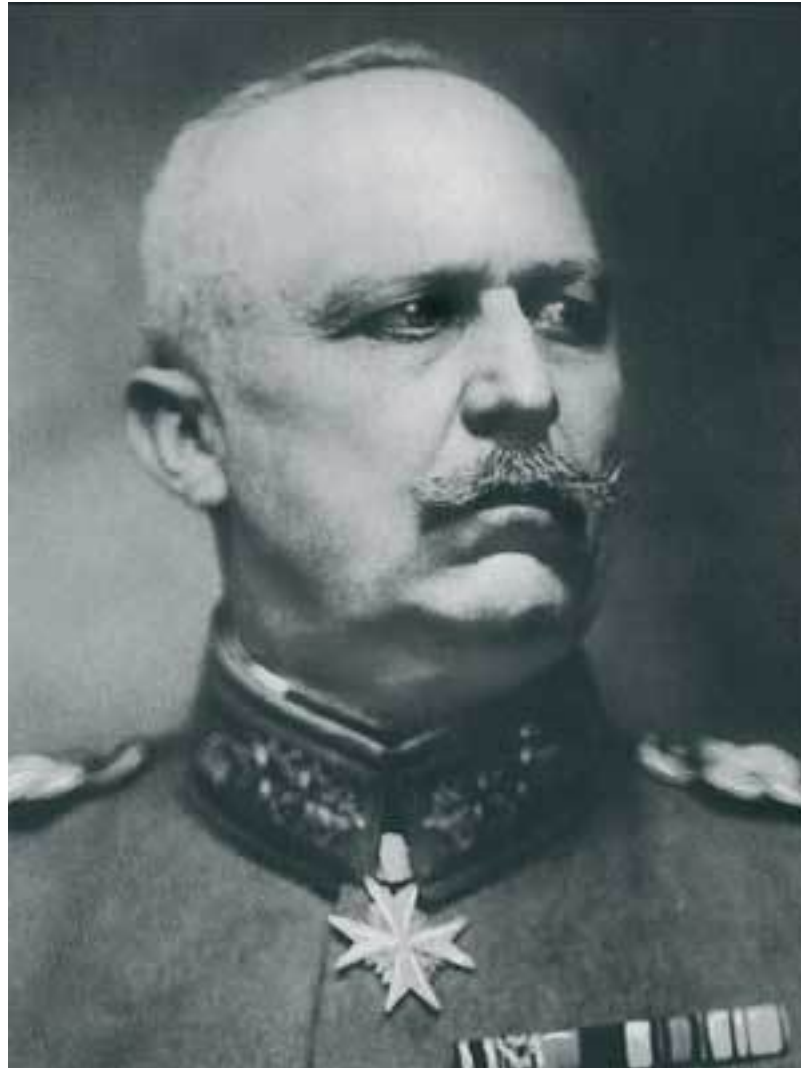
Загинув 16 квітня 1945 р. під час бомбардування Берліна, похований в родинному склепі м. Оберсдорф.

Нагороди: Св. Анни IV ст. (1904), Св. Анни III ст. з мечами та бантом (1904), Св. Станіслава II ст. з мечами (1905), Св. Володимира IV ст. з мечами та бантом (1905), Св. Анни II ст. з мечами (1906), Св. Володимира III ст. (1909), Золота Георгіївська зброя (1905), Св. Георгія IV ст. (1914), Червоного Орла (Пруссія, 1918).

Гетьман із сім'єю.

Перспективи Почвірного союзу після Бреста

Генерал Еріх Фрідріх Вільгельм Людендорф, голова германського генерального штабу.

Фактичний розвал російського фронту, який стався наприкінці 1917 – на початку 1918 р., здавалося б, надав ворожій Антанті коаліції, насамперед Німеччині, унікального шансу. *«Ми знову, як у 1914 та у 1916 роках, могли ставити перед собою завдання вирішення війни шляхом наступу на сходу»,* – писав генерал Еріх Людендорф. – *Співвідношення сил складалося для нас так сприятливо, як ніколи»*³⁰. І це були не порожні слова: Німеччина мала перевагу над союзниками в 20—30 дивізій. Вирішальний удар Антанті планувалося завдати між Арасом та Ла-Фером. Мета – роз'єднати англійські та французькі армії і відкинути їх до узбережжя Ла-Маншу. Держави Антанти, зі свого боку, на закінчення війни в 1918 р. ніяк не розраховували, їхні плани передбачали здобуття перемоги хіба в 1919 р. Однак Людендорф і Гінденбург у цій ситуації припустилися серйозного стратегічного прорахунку. По-перше, хоча Східний

---

³⁰ Цит. за: *Строков А. Вооруженные силы и военное искусство в Первой мировой войне.* – М., 1974. – С. 514.

фронт і був формально ліквідований, там усе ж таки доводилося тримати кількাসот тисяч вояків. По-друге, не вдалося розв'язати проблему більш ефективної участі у війні австро-угорських збройних сил – її можливості продовжувати активні дії були вичерпані. Лише цих двох обставин було достатньо для стратегічного провалу Німеччини на Західному фронті навесні —влітку 1918 р. Перші великі операції німців у Пікардії (р. Сомма, 21 березня – 4 квітня) та у Фландрії (р. Ліс, 9—20 квітня) не привели до розгрому антантівських вояків. Більше того, внаслідок наступу утворився широкий дугоподібний «виступ» у бік противника, який зв'язав значні німецькі сили, призвів до подальшого виснаження їхніх і без того обмежених сил та ресурсів, які танули, мов сніг на сонці.

У червні населення Німеччини отримувало щодня 1250 грамів хліба-сурогату та 62 грами сурогату жирів на 1 людину. «У продовольчому питанні, – говорив міністр закордонних справ Німеччини, – ми стоїмо безпосередньо перед катастрофою. Стан жахливий, і я побоююсь, що вже занадто пізно перешикодити повному краху, якого слід очікувати найближчими днями»³¹. Відчувалася різка нестача стратегічної сировини для промисловості, зокрема кольорових металів, марганцю, пального, мастильних матеріалів тощо. В аналогічному становищі перебували і німецькі союзники. Отож, якщо називати речі своїми іменами, то головна мета перебування німців в Україні полягала, на думку сучасних дослідників, у вирішенні триєдиного завдання.

Перше: ліквідація одного з фронтів та демобілізація мільйонного війська супротивника.

Друге: подальше послаблення російської моці за рахунок посилення української самостійності.

Третє: організація «правильних реквізицій», тобто «найбільш простого і дійового засобу постачання сировини й продовольства, яке лежить в основі всіх сучасних воєн». В основі «правильної (за Карлом Клаузевіцем) реквізиції» – залучення до цієї більш ніж благородної справи місцевої влади та запровадження так званої «розумної розверстки», яка, в свою чергу, може бути виконана «тільки місцевою владою»³². Засіб цей, за твердженням німецького воєнного теоретика, не має ніяких інших обмежень, крім «виснаження, зубожіння та плондрування країни». У повній відповідності із вченням генерала Клаузевіца, німецький експедиційний корпус, спрямований до України, мав установити контроль над найбільшими транспортними комунікаціями, містами, фарватером та прибережною смугою Дніпра і чорноморськими портами.

---

³¹ Цит. за: Строков А. Вказ. праця. – С. 513.

³² Див.: Клаузевиц К. О войне. – М., 1999. – С. 413, 415, 420; Несук М. Драма вибору. Відносини України з центральними державами у 1917—1918 рр. – К.: Політична думка, 1999. – 274 с – С. 150.

Підготовка перевороту

23 квітня в Києві, за п'ять днів до розгону націонал-соціалістичної Української Центральної Ради, вожді якої ініціювали підписання зрадницького миру в Бресті, відбулася нарада, на якій начальник штабу групи армій «Київ» генерал-лейтенант Вільгельм Гренер, послі Німеччини та Австро-Угорщини в Україні барон Фрайгер Мумм фон Шварценштайн, граф Йозеф Форгач та інші погодилися з тим, що подальша співпраця із соціалістичною УЦР неможлива. *«Київський уряд не має ні сили, ні авторитету, здатних до управління партій, – констатували вони. – Нічого іншого не залишається, як вирішити питання виключно військовою силою».*

Відкритим залишалося, власне, одне-єдине запитання: як вести війну всередині чужої, але офіційно дружньої країни, не порушуючи суверенітету цієї країни та інтересів громадян³³? Компетентні військові та дипломати добре розуміли: усунення українського уряду силою може стати початком повномасштабної партизанської війни. Тому ухвалили захід паліативний: звернутися до урядових кіл УНР з низкою вимог ультимативного характеру. Вимоги були такі: відновити приватну власність на землю та виплати селянами вартості отриманих у результаті перерозподілу земельних наділів; розпустити земельні комітети; запровадити на території України дію німецьких та австрійських військових законів, скасувати всі обмеження свободи на торгівлю, передовсім харчовими продуктами та сировиною для індустрії, експортні обмеження; запровадити спільний митний контроль; відмовитися від створення українських регулярних військових частин; усунути з державних установ усі «неблагонадійні» елементи» та ін. Розуміючи, що мати справу з діями УНР – справа дурна, заходилися обговорювати кандидатури нового керівника держави. Якщо вірити В. Солдатенку, німецьке військове командування розглядало кандидатури Івана Луценка, Миколи Міхновського, Івана Полтавця-Остриці, того ж таки Скоропадського, Євгена Чикаленка. Союз земельних власників, у свою чергу, лобіював кандидатуру Бориса Ханенка³⁴. З очевидних міркувань зупинилися на генеральській кандидатурі...

Увечері 24 квітня в будинку Бродського на Єкатерининській вулиці, де розмістилося командування німецьких збройних сил в Україні, генерал Гренер представив Скоропадському проект угоди між ними.³⁵

---

³³ Цит. за: Несук М. Вказ праця. – С. 162, 163, 171.

³⁴ Солдатенко В. Ф. До питання про механізм державного перевороту 29 квітня 1918 р. // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 45–46.

³⁵ Несук М. Драма вибору. – С. 163.

Парад українських частин у Києві.

Хто такий Вільгельм Гренер?

Гренер Вільгельм – німецький воєначальник, генерал-лейтенант. Народився 1867 р. в сім'ї полкового скарбника. З 1912 р. – начальник відділу залізниць Великого генерального штабу. З серпня 1914 р. – начальник польового управління залізниць Верховного головнокомандування, керував перевезенням німецьких військ на Східний фронт. 1916 р. – керівник служби постачання Збройних сил. З листопада 1916 р. – заступник пруського військового міністра та начальник військового управління («крігсамт»). У 1917 р. – командир XXV дивізії, з серпня – начальник штабу групи армій «Україна». З вересня 1918 р. – 1-й генерал-квартирмейстер Генерального штабу. В 1920—1923 рр. – міністр транспорту, в 1928—1932 рр. – військовий міністр, у 1931—1932 рр. – одночасно міністр внутрішніх справ. Помер у 1939 р.³⁶

Ніде правди діти: *«на Україну дивився Гренер (як і всі взагалі німецькі представники в Україні) не з погляду якихось широких і далекосяжних політичних планів і комбінацій, а просто як на тимчасовий епізод, що має виключно стратегічне значення. До українців і українських політичних діячів ставився Гренер з ледве прихованим презирством». Та й взагалі «це була військова комбінація, вигідна німцям для даного моменту»³⁷, – зауважив сучасник.*

---

³⁶ http://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Groener

³⁷ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. – С. 267, 280.

Вільгельм Гренер.

Німецько-австрійська окупація: pro et contra

Оцінка австро-німецької окупації УНР/УД, так само як оцінка будь-якого аспекту діяльності обох державних утворень, по сьогодні жорстко детермінована політичними поглядами дослідників, об'єктивної картини – якщо така взагалі можлива – наразі не існує. Причина – тодішні німецькі документи загинули під час Другої світової. Отже, кожен воліє писати, що кому заманеться. Наведемо для прикладу дві полярні точки зору, які належать людям, в об'єктивності та особистій порядності яких сумніву немає.

А. Марголін: «Справедливість вимагає визнати, що протягом усієї німецької окупації України в містах та містечках спостерігався зразковий порядок, життя та майно знаходилися в повній безпеці».³⁸

В. Вернадський (квітень 1918 р.): *«Німці все йдуть і йдуть. Вони йдуть – їх замінюють інші. І серед українців усе сильніше йде сумнів. А в народі глухе незадоволення. Німці нерідко грубі – очевидно, і в їхньому середовищі роздратування: їх запросили, а тим часом вони як би серед ворогів. У селах, через які вони проходять, вони практично грабують, подекуди гвалтують жінок»*.³⁹

Німці на Хрещатику (перевірка документів). 1918 р.

Сучасні дослідники, натомість, за відсутності автентичних та верифікованих даних, вимушені заповнювати вакуум нехай і справедливими, але умоглядними судженнями. Так, наприклад, один з них констатує: Україна була єдиною з новоутворених на теренах колишньої Російської імперії держав, яка підписала мирну угоду з Центральними державами. Підписавши Брестську угоду, вона тим самим визнала себе *«воюючою і переможеною країною»* з

³⁸ Марголин А. Украина и политика Антанты. – С. 97.

³⁹ Вернадский В. И. Дневники 1917—1921. – К.: Наукова думка, 1994. В 2-х томах. – Т. 1. – С. 54, 61, 64, 65 та ін.

усіма наслідками, які з цього випливали. Друга теза така: виконуючи умови Брестської угоди, Скоропадський *«рятував Україну від приєднання до Німеччини»*⁴⁰, хоча таких планів у Берліні ніколи не існувало й існувати не могло. Інший шанований у професійних колах дослідник слушно говорить про те, що окупація для Української Держави крім негативних мала і позитивні наслідки, оскільки окупаційні війська були підпорою встановленого в Україні державного ладу, певною перешкодою здійсненню планів більшовиків щодо України і в цьому розумінні виконували роль стабілізуючого чинника. *«Для РСФРР, її уряду німецько-австрійська окупація України була стримуючим фактором у проведенні російської політики щодо України, що в рамках здійснення політичної програми більшовиків зумовлював необхідність пошуку нових напрямів і форм її реалізації»*.⁴¹

Німецький військовий оркестр біля будинку міської думи у Києві.

---

⁴⁰ Барладяну-Бирладник В. Повстання проти П. Скоропадського: причини і наслідки. – С. 107—108.

⁴¹ Лупандін О. Українсько-російські мирні переговори 1918 р. – С. 6, 7.

Німецько-австрійська окупація: погляд з Берліна

Натомість австрійські дослідники вказують: «...у середовищі військових похід в Україну викликав дуже гострі дискусії». Леопольд, принц Баварський, побоювався, що ця експедиція матиме наслідком розпорошення німецьких сил. Макс Гоффман, зі свого боку, «вбачав необхідність походу в Україну в тому, щоб до рук більшовиків не потрапила вся Східна Європа й вони не змогли повернути проти Німецької імперії». Але головна проблема, на думку цитованого вище австрійського дослідника, полягала в наступному: «...слабкість німців виявилась у нерозумінні своєї місії як окупаційної влади. Без сумніву, співпраця з гетьманом виходила більш ефективною, однак, не беручи до уваги невдалої економічної допомоги на початках, «перетворення [України] на придатного союзника» потребувало більшої підтримки його влади. Примусити гетьмана провести давно перезрілі соціальні реформи, щоб, таким чином, здобути підтримку широких верств населення, німці також не порахували за потрібне. Пише коли всім стало зрозуміло, що німецькі та австро-угорські союзники програли війну, гетьман вдався до спроб здійснити часткові перетворення».⁴²

Мали місце тут і два інших аспекти, які українські дослідники намагаються, як правило (мабуть, з причини політичної цнотливості), не згадувати. Аспект перший: «...від початку Першої світової війни до 1917р. німецька політика щодо українського руху визначалася загальною стратегією «революцізації та інсургенції» і полягала у підтримці національно-визвольних рухів у країнах Антанти». Саме в рамках цієї стратегії «національно-визвольним рухам у колоніях країн Антанти» надавалася організаційна та фінансова допомога. Створення незалежної української держави потрапило в контекст німецької урядової програми післявоєнного устрою Європи».

Аспект другий: «...така підтримка означала також підтримку галицьких русинів», що, в свою чергу, «створило, по-перше, іманентно нерозв'язувану проблему для німецької дипломатії, оскільки Австро-Угорщина була її основним союзником у війні. По-друге, іманентно нерозв'язуваною для українського руху стала дилема зовнішньополітичної орієнтації – Відень чи Берлін: галичани орієнтувалися на Відень, наддніпрянці – на Берлін».

---

⁴² Ліб П. Придушення повстанського руху – стратегічна дилема. Німецька окупація України 1918 р. // Окупація України 1918 року: Історичний контекст – стан дослідження – економічні та соціальні наслідки. Упорядники: Вольфрам Дорнік, Стефан Карнер. – Чернівці, 2009. – 163 с – С. 92, 105, 106, 109.

Німецькі війська у Києві. 1918р.

Німецько-австрійська окупація: погляд з Відня

Дунайська монархія мала свої, відмінні від німецьких, геополітичні інтереси в Україні. Головний з них полягав у тому, щоби «сколотити» з так званих «українських етнографічних земель» окреме державне утворення, яке включити до складу імперії на правах окремого коронного краю, трансформувавши її, тим самим, з «двоєдиної» на «триєдину» державу. На чолі цієї держави планували поставити ерцгерцога Вільгельма Габсбурга-Льотрінгена (Василя Вишиваного), командира Українського легіону – *«лейб-гвардії Української Центральної Ради»*. *«У зв'язку з цим можливих ускладнень у стосунках з Німеччиною побоювався також цісар Карл. Австро-угорський представнику Києві граф Форґач також виступав проти політики, яка явно не відповідала інтересам німецьких союзників та гетьманського уряду, і вимагав відкликання Вільгельма, а надто після того, як отримав свідчення про підтримку Українським легіоном “соціалістів і революційних селян”»*.⁴⁴

Як пояснив сучасний український дослідник, «важко складалися відносини П. Скоропадського і з Австро-Угорщиною, оскільки їй належала майже вся Західна Україна. У «двоїстій» імперії навіть титул гетьмана викликав занепокоєння. Адже він стосувався всієї України. Саме через це непорозуміння щодо західноукраїнських земель тільки з Австрією гетьману не вдалося встановити плідні дипломатичні відносини, незважаючи на зусилля посла В'ячеслава Липинського».⁴⁵

---

⁴⁴ Морітц В. Австро-Угорщина та Україна крізь призму проблеми військовополонених та їх повернення додому у 1918 р. // Окупація України 1918 року... – С 82—83.

⁴⁵ Тимченко Р. В. ЗУНР і Українська Держава: до історії відносин // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 122—131.

Цісар Карл.

А ось зауваження австрійського колеги: *«Позитивне рішення щодо окремого коронного краю було продиктоване не в останню чергу враженнями від голодних виступів в Австрії, які чітко засвідчили: Габсбурзька монархія була не тільки змучена війною, але й також перебувала на межі продовольчої катастрофи. Тому укладення миру та виторгувана при цьому згода України на поставку одного мільйона тонн зерна і продовольства повинні були бути розцінені як сигнал: Україна забезпечує виживання населення Австро-Угорщини, а остання вибудовуватиме свою політику по-новому, з урахуванням інтересів України».*

Однак вибудовування такої політики породило негайно іншу проблему: *«Скоропадський мав титул «гетьмана всієї України», що могло мати своїм наслідком зазіхання на заселені українцями провінції Австро-Угорщини. А тому відносини між гетьманом та австро-угорськими інстанціями від самого початку були складними». Німці, в свою чергу, це прекрасно розуміли. «Відверто на показ призначене українофільство» Вільгельма-Василя «вони сприймали за чисту монету, побоюючись, що Вільгельм... справді може піти на те, щоб скинути гетьмана Скоропадського та створити із України з Галичиною і Буковиною включно королівство. Для самого Скоропадського це було лише ще одним аргументом на користь того, щоб ще міцніше тулитися до Німецької імперії. Усе виглядало як замкнуте коло...».⁴⁶*

---

⁴⁶ Раухеништайнер М. Росія та Австро-Угорщина в Першій світовій війні. Війна, розпад та новий початок (1914—1918). Окупація України 1918 року. – С. 34, 36.

Підготовка перевороту – продовження

Угода Гренера – Скоропадського передбачала, насамперед, фактичну підтримку перевороту німецькою стороною. Умови підтримки: підтвердження українською стороною Брест-Литовської угоди, розпуск УЦР, організація наступних виборів після «*припинення стану анархії*», передача в юрисдикцію військово-польових судів Центральних держав усіх злочинів, спрямованих проти їх військ, дислокованих на території УНР. Скоропадський мав би визнати мирову угоду між УНР та Німеччиною, «*врегулювати валюту*», відновити судовий апарат, передати переважне право на продаж харчових «*надлишків*» Німеччині, санкціонувати їх продаж німецьким воякам на «*індивідуальній*» основі. Ще один пункт передбачав, що український Сойм мусить бути зібраний лише в той термін, коли «*не буде перешкод на це з боку німецької влади*». Зі свого боку, німці зобов'язалися триматися нейтралітету в день перевороту і не допустити «*великих безпорядків*» на вулицях Києва⁴⁷. 26 квітня Вільгельм II дозволив заміну українського уряду.⁴⁸

Тим часом Скоропадський все більше й більше переконував себе: «...якщо я не здійснию перевороту тепер, я завжди буду свідомий того, що я – людина, яка заради свого власного спокою втратила можливість врятувати країну, що я боязкий і безвольний чоловік. Я не мав сумнівів у корисності перевороту, навіть якби новий уряд і не міг довго втриматися. Я вважав, що напрям, який я взяв, і та творча сила і праця, яку я збирався здійснити, самі собою дали б поштовх до порядку, тимчасову передишку, яка, без сумніву, відновила б порядок і дала б сили для нової боротьби». Інше міркування, яке за власним визнанням було надзвичайною принадою для нього, блискучого гвардійського генерала, це – масштабність (якщо не сказати більше) нового завдання «*створити сильний уряд для відновлення, передовсім, порядку, для чого необхідно створити адміністративний апарат, який у той час був фактично відсутній, і провести дійсно здорові демократичні реформи, не соціалістичні, а демократичні*»⁴⁹ (підкреслено нами. – Д.Я.).

Врешті, сам гетьман мав мужність визнати наявність ще однієї системоутворюючої проблеми: «Одна з головних моїх помилок викликана тим, що моя поява на посаді гетьмана відбулася не зовсім планомерно, а майже несподівано для мене самого, була та, що перед тим як взяти владу до рук, я не мав людей, з якими б порозумівся, які поділяли би мої переконання, людей, які довіряли би мені, а я їм цілком. Це сталося тому, – переконував він, – що я не йшов свідомо до гетьманства, до якого мене висунули події, що швидко розвивалися».⁵⁰

«На тлі сірої стандартності й безбарвності демо-соціалістичного провідництва, – ніби у відповідь гетьманові написав Дмитро Донцов, – П. Скоропадський був індивідуальністю. Далі, він посідав прикмети, яких бракувало центрально-радянцям: мав у собі живчик владолюбства і звичку командування. Мав фах, що найбільше був тоді потрібний для правителя України, – був військовим. Нарешті, мав політичну відвагу, бо стаючи гетьманом самостійної України, він зраджував собі всю ту російсько-монархічну касту, до якої належав...».⁵¹

⁴⁷ Повний текст угоди див.: Несук М. Вказ. праця. – С. 175; Заруда Т. Становлення та основні напрямки зовнішньої політики Української Держави // Останній гетьман: Ювілейний збірник пам'яті П. Скоропадського. – К., 1993. – С. 70–71.

⁴⁸ Вералюк В. Українська революція: доба Центральної Ради // Український історичний журнал. – № 6, 1995. – С. 77.

⁴⁹ Скоропадський П. Вказ. праця. – С. 144–146.

⁵⁰ Там само. – С. 139.

⁵¹ Цит. за: Ковалів П. Д-р Донцов про Гетьмана Павла Скоропадського // Визвольний шлях. – № 4, 1966. – С. 495–496.

29 квітня

У межах даного дослідження ми не вважаємо за потрібне зупинятися на перебігові подій у день перевороту, тим більше, що це неодноразово робили інші, більш компетентні дослідники. Звернемо увагу лише на особу, яка була фактичним керівником *coup d'etat* – колишнього викладача тактики в Пажеському корпусі (в якому навчався Скоропадський) – Дашкевича-Горбацького. Принагідно зауважимо, що день 29 квітня був обраний не випадково. Це було зроблено, правдоподібно, ще й задля того, аби не допустити Українських Установчих зборів, скликання яких було призначено на травень⁵². Інший резон навів останній УНРівський прем'єр Борис Мартос: німці грали на випередження, намагаючись, тим самим, не допустити проголошення коронного краю Галичини і Буковини у складі Австро-Угорської імперії.⁵³

---

⁵² Див.: *Шаповал М.* Демонічна справа. – С. 7.

⁵³ Див.: *Мартос Б.* Чому Центральна Рада і Директорія УНР не змогли вибороти самостійності України? // *Визвольний здвиг України.* – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – 1989. – Т. 61. – С. 170.

Хто такий Дашкевич-Горбацький?

Дашкевич-Горбацький Володислав Володиславович. Народився 16 серпня 1879 р. у православній дворянській родині. Закінчив Кременчуцьке реальне та Московське військово-училища (1899). Випущений підпоручиком до лейб-гвардії Литовського полку. Закінчив по 1-му розряду Миколаївську академію Генерального штабу (1905); штабс-капітан гвардії з перейменуванням у капітани Генерального штабу. В листопаді 1905-го – листопаді 1907 р. – командир роти лейб-гвардії Гренадерського полку. В листопаді 1907-го – серпні 1913 р. – обер-офіцер для особливих доручень при штабі 1-го армійського корпусу. Полковник (грудень 1914), в. о. начальника штабу 68-ї піхотної дивізії (листопад 1915-го – лютий 1916 р.), командир 96-го Омського полку (лютий 1916-го – січень 1917 р.). Генерал-майор (1917). В 1918 р. брав участь у розгоні УЦР. Начальник власного пана гетьмана штабу. В квітні—червні – начальник Генерального штабу Збройних сил Української Держави. У жовтні 1918 р. – керівник дипломатичної місії УД в Румунії. В 1919 р. брав участь у громадянській війні на боці «білих»: учасник Сибірського Льодового походу, командир Північної групи 2-ї армії. Воював у Добровольчій армії. З 1920 р. на еміграції в Німеччині.

Нагороди: Св. Станіслава III ст. (1907); Св. Анни III ст. (1908); Св. Станіслава II ст. (1911); Св. Анни II ст. (1913), Золота Георгіївська зброя.⁵⁴

---

⁵⁴ <http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=1803>. Див також: Дорошенко Д. Вказ. праця – С. 340—344. Гай-Нижник П. П. Головна квартира Ясновельможного гетьмана Всієї України (Штаб гетьмана та особи біля гетьмана). // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 87.

29 квітня – продовження

Ще одна важлива «особа» перевороту – Українська демократично-хліборобська партія. «Несоціалістична, національна, власницька, ліберально-консервативного спрямування» – ця партія мала за базу Лубенський повіт Полтавської губернії, але ніколи не змогла досягти масштабу всеукраїнської партії. Автори партійної програми – Віктор Андрієвський, В'ячеслав Липинський та Сергій Шемет залишили помітний слід в історії нашого народу. Саме вони розробили й оприлюднили в жовтні 1917 р. політичну програму, яка *«трималася на «трьох китах»: 1) суверенність українського народу; 2) гарантована законом приватна власність; 3) парцеляція за викуп великих земельних маєтків для задоволення потреб малоземельних. Своєрідним стрижнем, довкола якого групується і обертається все інше, є ідея державності»*⁵⁵, – читаємо в спеціальному компетентному дослідженні, присвяченому історії УДХП.

Сама процедура обрання генерала на гетьманство, за спостереженням генерала Михайла Омеляновича-Павленка, який прийшов до популярного серед киян «Гіппо-Паласа» – цирку Крутикова, мала такий вигляд: *«...народу повно, дуже повно, але все ж таки можна було проитовхнутися. Всередині самі дядьки. Повно їх і в льожках. На сцені президія. Посередині партеру імпровізована трибуна. Промовці кидають в масу слухачів картини розрухи... Як би у відповідь на промови ораторів збоку доноситься: «Гетьмана нам треба!» – «Гетьмана і Гетьмана!» – лунає по залі... Вліво, у льожі, показується у козацьких строях блискуча група. Займають місця. По залі шепотять: «Генерал Скоропадський». Промовець називає кандидатом на гетьманську булаву – генерала Скоропадського. Зібрання підхоплює цю кандидатуру, по будівлі голосніше лунає: «Слава Гетьману Скоропадському!». Президія кидається до льожі, де сидить генерал, і запрошує його до президіального столу. При появі гетьмана на сцені збори влаштовують йому овацію. В короткій промові Скоропадський дякує зборам і просить вірити, що його сили й хист будуть скеровані на добро українського національного діла»*.⁵⁶

В принципі, свідчення всіх відомих нам джерел при описі процедури обрання Скоропадського на гетьманство збігаються між собою. Єдина проблема, так і не розв'язана попри 90-річні зусилля (або відсутність таких зусиль впродовж усіх цих років), – другорядне, по суті, питання про кількість учасників історичного зібрання. Так, останній в часі доробок на цьому герці (запозичений зі споминів Д. Дорошенка) звучить так: *«...на Хліборобському з'їзді (конгресі) були присутніми 6432 делегати від восьми губерній Великої України, фактично від усіх її регіонів. Усього ж було близько 8000 учасників зібрання»*⁵⁷. Питання: яким дивом 8 тисяч дебелих хліборобів запхалося до приміщення, яке могло вмістити максимум 2 тисячі відвідувачів⁵⁸, залишається без відповіді.

Як би там не було, близько 2-ї години ночі за наказом Скоропадського його прихильники захопили ключовий район міста (Липки), де розташовувалися міністерства УНР – військове, внутрішніх справ та Державний банк. Гетьман переїхав з приватної квартири Безаків на Хрещатику до губернаторського будинку на Інститутській, який і став його офіційною резиденцією. *«Я їхав в автомобілі, забезпечений ковдрою та подушкою (мої речідесь загубилися), – писав він у «Споминах». – У той же автомобіль наїсла маса народу. Ми сміялися, знаходячи, що урочистий в'їзд нового уряду не є величним видовищем»*.⁵⁹

⁵⁵ Піскорський О. В. Українська демократично-хліборобська партія: ідеологія, досвід, уроки: Дис... канд. політ. наук: Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2001. – 16 с – С. 10, 11, 12, 13.

⁵⁶ Омелянович-Павленко М. На Україні 1917—1918. Спомини. – Прага, 1935. – С 75—76.

⁵⁷ Терещенко Ю. І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції. – С. 21.

⁵⁸ <http://www.oldkyiv.org.ua/data/circus.php?lang=ru>

⁵⁹ Скоропадський П. Вказ. праця. – 157.

«В день перевороту всі десь позникали, – не без сарказму пригадував очевидець переможної гетьманської ходи. – А коли хто й блукав перед очима, то удавав, що всі події його рішуче не стосуються, «не обходять». Зустрінеш якогось «голову», «члена президії», «члена це-ка», просто члена, а він ні гу-гу: питається, чому ніхто не робить «заходів», не дає «вказівок», а сам не хоче догадатись, що то він повинен робити заходи і давати вказівки... Мені було дивно, чому президія Центральної Ради так пасивно ставиться до справи. Я й досі⁶⁰ не знаю дійсної причини цієї пасивності, але дозволяю собі думати, що причина одна скрізь – покинутість. Ані М. С. Грушевський, ні С. Веселовський і М. Шраг, ні Єремійв, Чечель, Постоловський, Левченко не могли зорієнтуватися в ситуації і не мали опори ніде. Організації не було взагалі. Індивідуалізм, самотність, апатія, змореність...». І далі: «Мала Рада не сказала навіть одного слова з приводу подій, влада пішла собі мовчки, без протесту, ображено, але, мабуть, із зітханням полегкості: «Слава Богу, – мовляв, – нарешті скінчився полон на громадській службі». На сторінках споминів Шаповала можна знайти і повну трагічного сарказму згадку про прем'єра Голубовича, який шукав – і так і не знайшов – людину, яка могла б передати січовим стрільцям наказ заарештувати Скоропадського і розігнати його з'їзд⁶¹. Інший мемуарист, Мартос, розповідав, що міністр внутрішніх справ Ткаченко на його, Мартоса, запитання: «що ви думаєте робити із з'їздом хліборобів-власників?», відповів: «Нічого! Хай з'їздяться»⁶². Один з найбільш проникливих описувачів епохи, генерал Капустянський, прямо вказав на основну причину такої індіферентності проводу УНР: «...соціалістичний уряд підписав умови з німцями, привів їх на Україну і дав їм векселі на смачний український хлібець, а платити по цих векселях взялися Гетьман Скоропадський та «їже з ним», себто буржуазія і хлібороби. Для соціалістичного уряду з Голубовичем на чолі, при даній ситуації, це був найкращий вихід. Вони ж одійшли спокійнісінько на бік і навіть самі прибрали бойову підставу опозиції. Мовляв, кашу заварили ми, але їстимете її ви, панове».⁶³

---

⁶⁰ Шаповал писав ці рядки влітку 1919 р. – Д. Я.

⁶¹ Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. – С. 3, 5, 10—11.

⁶² Мартос Б. Чому Центральна Рада і Директорія УНР не змогли вибороти самостійності України? – С. 171.

⁶³ Капустянський М. Похід українських армій на Київ – Одесу в 1919 році. (Короткий воєнно-історичний огляд). В 2 кн. – 2 вид. – Мюнхен. – 1946. – Кн. 1. —С 10.

29 квітня. Оцінки сучасників

Дії Скоропадського були надзвичайно вороже зустрінуті всіма без винятку українськими політичними партіями. Навіть прагматична і поміркована УПСФ ухвалила резолюцію про *«рішуче»* негативне ставлення до гетьманської грамоти, як державної конституції, вважаючи її за *«абсолютистичну й антидемократичну»*. При цьому, в кращих традиціях української політики, есефи, провід яких складався з масонських братів гетьмана, настирливо рекомендували масону Дорошенкові вступити до новоутвореного уряду на посаду міністра закордонних справ⁶⁴, а на зустрічі з Тренером 2 травня передали останньому вироблений і підписаний провідними партійцями Єфремовим та Шульгіним проект нової конституції, публічно наголошуючи при цьому на необхідності введення в дію конституції УНР 29 квітня⁶⁵! Сучасний дослідник подає такі деталі цієї вікопомної зустрічі: *«Гренер не підтримав ці вимоги. Він запевнив членів делегації, що німецьке командування не робить замах на самостійність України; навпаки, Україна залишиться самостійною державою, і її новий уряд не думає орієнтуватися ні на Польщу, ні на Москву. Політика його має бути лівою, і дуже бажана була б участь у ньому українських соціалістів»*. Після цього українці відбули другу нараду, на якій узгодили свої умови входження до складу гетьманського кабінету уряду. Ці умови були передані Гренеру наступного дня, тобто 3 травня. Підсумовуючи, дослідник справедливо вказав на чи то вроджену, чи то набуту шизофренію націонал-соціалістів: вони *«не хотіли вести переговори безпосередньо з гетьманом, якого самі ж погоджувалися визнати президентом української республіки, а воліли вирішити це питання за допомогою німців, проти втручання яких у внутрішні справи України самі ж протестували... Обравши арбітром для переговорів німецьку військову владу»*, вони *«намагалися довести, що тільки вони є представниками всієї української народності, тобто монополізувати право презентувати інтереси всього українського народу»*.⁶⁶

Згадана резолюція зафіксувала черговий фундаментальний розкол всередині національної політичної, в т. ч. масонської верхівки. Одна її частина, назовемо їх «державниками» (зокрема, Сергій Маркотун, Микола Василенко, Федір Штейнгель та інші), виходячи з принципових міркувань, пішла за Скоропадським. Друга її частина, таке собі «болото», продовжувала принципово коливатися між підтримкою ліберально-авторитарного, державницького курсу на розбудову поки що нелегітимної, але правової Української Держави та підтримкою відновлення націонал-соціалістичної, охлократичної, нелегітимної та неправової УНР (йдеться насамперед про Андрія Левицького, Андрія Ніковського, Симона Петлюру, Сергія Шелухіна, які, за відомим сучасним українським дослідником В. Савченком, *«вже мали план створити альтернативну Велику ложу України»*)⁶⁷. Мав місце й третій, чисто соціалістичний підхід. Як пригадував сам Скоропадський, за декілька днів після проголошення гетьманства до нього на прийом з'явилася представницька делегація збанкрутілих *«об'єднаних українських партій»*, які мало кого представляли в реальності. Ці добродії заявили, що *«готові підтримувати»* нового керівника держави за умови, по-перше, що він *«ясно висловить»* своє ставлення до інституту гетьманства, тобто дасть відповідь на запитання, що собою являє персона гетьмана – *«президента республіки або щось більше»*. По-друге, перед Скоропадським висунули вимогу точно визначити термін скликання Сойму як Установчих зборів.

⁶⁴ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. – С. 252.

⁶⁵ Першим на цю обставину звернув увагу Т. Гунчак. На жаль, виявити текст документа до сьогодні не вдалося. 4 травня Гренер соціал-федералістам у підтримці відмовив. Див.: Гунчак Т. Україна. Перша половина XX століття. – С. 145.

⁶⁶ Проданюк Ф. М. Діяльність українських політичних партій у добу Гетьманату (1918): історіографія проблеми // Гетьманат Павла Скоропадського... – С. 107.

⁶⁷ Савченко В. С. Павло Скоропадський. Останній гетьман України. – Харків: Фоліо. – 2008 – 380 с – С. 154.

Суворі влада.

Видатний український історик о. Т. Горникевич, який ретельно опрацював документи, що зберігаються в німецьких архівах, встановив, що українські націонал-соціалісти, серед яких були практично відсутні фахівці в будь-якій ділянці державного управління, виставили гетьманові ще й такі умови входження до його уряду: ухвалення конституції, розробленої УЦР, надання більшості місць у новому уряді представникам українських націонал-соціалістичних політичних партій, передачу портфелів прем'єра, міністра закордонних справ, землеробства, освіти соціалістам⁶⁸. Красномовною є й інша обставина: за декілька днів до згаданого візиту чи то та сама, чи то інша *«представницька делегація»* відвідала німецького головнокомандувача в Україні. Мета зустрічі – обговорення можливості й умов входження їх представників до уряду Лизогуба. Вимоги було викладено у формі меморіалу, до якого нібито *«долучений був проект державної конституції»*. Відповідь гетьмана була лаконічною: він заявив, що цілком стоїть на платформі своєї Грамоти, *«в якій все оголошено»*, і що він ніколи добровільно від неї не відійде. *«Для кожного було ясно, – пояснив він свою позицію, – що це були б за Установчі збори, в такий короткий термін обрані, і наскільки, при тогочасних умовах, це зібрання відбивало б справжні думки народонаселення. Разом з тим, – наголосив Скоропадський, – одна назва Установчих зборів, так чи інакше, імпувала би масам і надала б рішенням цієї скороспілої установи вигляду законності, освяченого в очах профанів буцімто свідомою волею народу»*. *«Погодитися народь президента, – сказав також новий керівник держави, – я вважаю згубним для всієї країни, краще було не починати всієї справи. Країна, – вів далі гетьман, – може бути врятована тільки диктаторською владою, тільки волею однієї особи можна повернути у нас порядок, вирішити аграрне питання і провести ті демократичні реформи, які так необхідні країні»*.⁶⁹

⁶⁸ Горникевич Т. Події в Україні 1914—1922 років у світлі історичних документів. – С. 114.

⁶⁹ Скоропадський П. Спогади. – С. 138, 174.

Мудрий А. Марголін, коментуючи таке ставлення до нового режиму, писав: *«Позиція бойкоту, що її зайняли всі українські політичні партії по відношенню до dokonаного факту, уявлялась мені помилковою. Пряма відмова лівих українських партій від участі в уряді та хитання середніх груп (соціал-федералістів) призвели до того, що і Скоропадський, і німецьке верховне командування почали шукати опертя серед російських політичних партій»*.⁷⁰

---

⁷⁰ Марголин А. Украина и политика Антанты. – С. 66.

2 травня

Герман фон Ейхгорн.

Перші ознаки життя нового державного утворення слід, правдоподібно, віднести до 2 травня. Того дня Скоропадський формально поінформував вищих представників австро-німецьких спільників – генерал-фельдмаршала Ейхгорна, посла Німеччини барона фон Мумма та його австро-угорського колегу фон Принцич-Хервал-та про створення свого уряду, який приступив до виконання своїх обов'язків. У період з 2 по 10 травня голова держави сформував склад свого першого кабінету:

Отаман Ради Міністрів, міністр внутрішніх справ, т. в. об. міністра пошт і телеграфів – Лизогуб Ф. А.

Міністр фінансів – Ржепецький А. К.

Міністр торгу і промисловості – Гутник С. М.

Міністр продовольчих справ – Соколовський Ю. Ю.

Міністр праці – Вагнер Ю. М.

Міністр народної освіти, т. в. об. міністра закордонних справ – Василенко М. П.

Міністр народного здоров'я – Любинський В. Ю.

Міністр шляхів сполучення – Бутенко Б. А.

Міністр судових справ – Чубинський М. П.

Міністр земельних справ – Колокольцев В. І.

Державний контролер – Афанасьєв Г. О.

Т. в. об. міністра військових справ і фльоти, начальник Генерального штабу – Сливинський О. В.

Державний секретар – Гижицький М.

товариш міністра внутрішніх справ – Вишневський О. А.

товариш міністра внутрішніх справ – Воронович М. М.

товариш міністра продовольчих справ – Гаврилов М. О.

товариш міністра закордонних справ, т. в. об. помічника державного секретаря – Палтов
О. О.

в. об. товариша міністра судових справ, член Генерального суду – Завадський С. В.

Хто такі міністри Української Держави?

Ви будете здивовані, але факт залишається фактом: за 90 років, що минули від трагічної загибелі Української Держави, ані її сучасники, ані її дослідники будь-якого кольору політичної забарвленості не спромоглися ані з'ясувати біографічні відомості керівників цієї держави, ані проаналізувати їх політичні погляди, ані професійні здібності, ані, тим більше, якісний склад гетьманських адміністрацій, ані порівняти керівників новопосталої держави з їх «колегами» доби УНР. Вражає й інший факт: на сьогодні доступні джерела подають нам відомості хіба про половину провідних діячів гетьманської держави.

Отож першим керівником гетьманського уряду – впродовж одного дня! – був Микола Сахно-Устимович (1863—1918). Походив із сім'ї полтавських землевласників. Був членом «Української громади» (пізніше – «Української народної громади»). Перший виконувач обов'язків Отамана (голови) Ради Міністрів, відбував цю повинність упродовж одного дня – 30 квітня. Разом з гетьманом підписав «Закони про тимчасовий державний устрій України». Від посади відмовився внаслідок небажання соціалістів-федералістів взяти участь у формуванні уряду. Забитий прихильниками Директорії УНР.

Микола Устимович (зліва) – командувач власного конвою гетьмана та Іван Полтавець – генеральний писар гетьмана.

Зі споминів П. Скоропадського: *«Этот Николай Николаевич был прекрасным типом старого украинца, действительно не за страх, а за совесть любил Украину. Я с ним тогда только что познакомился. Это честный и благородный человек, в чем я имел возможность не раз убедиться. Теперь здесь разнеслась весть, что его расстреляли украинцы за то, что он был за меня и дрался в Дарнице в декабрьские дни. Пока я не хочу этому верить. Да ляжет тяжчайшим позором это преступление и убийство на тех лиц, которые руководили этим злодеянием!»* Наступником Устимовича став Федір Андрійович Лизогуб. Громадський та політичний діяч і меценат. Народився 1851 р. в Седневі Чернігівської губернії. Походив із старовинного козацького роду. В 1888—1897 рр. – гласний Городнянської повітової та Чернігівської губернської земських управ. В 1915—1917 рр. – член ради для заведення земського самоврядування при наміснику Кавказу. В 1917 р. – очолював відділ іноземних підданих МЗС Росії. Член партії «октябристів». У травні—листопаді 1918 р. – голова Ради Міністрів УД, одночасно від 3 травня до 8 липня – міністр внутрішніх справ. Склав повноваження після опублікування 14 листопада «Грамоти Гетьмана всієї України до всіх українських громадян і козаків України» і проголошення федеративного союзу Української Держави з майбутньою небільшовицькою Росією. Помер 1928 р. у Белграді (Югославія). Правдоподібно масон.

Гетьман Павло Скоропадський з прем'єр-міністром Ф.Лизогубом та офіцерами.

Ржепецький Антон Карлович (1868—1833). Нащадок давнього шляхетського польського роду. Прапорщик запасу. До лютого 1917 р. – голова Київського міського кредитного товариства, гласний Київської міської думи (з 1902 р.), директор-розпорядник Південно-Російського Товариства сприяння землеробству та сільській промисловості, това-

риш голови Південно-Західного відділення Російської експортної палати⁷¹. Член конституційно-демократичної партії. В 1914—1917 рр. керував діяльністю «Тетянинського Комітету». Під час УД – один з архітекторів української грошової системи. Відстоював права України на Крим, противник українізації державної адміністрації, прихильник федерації України з Росією. Емігрував до Італії, жив у Римі. Помер у Ніцці⁷². Масон.

Зі споминів Павла Скоропадського: *«Антон Карлович Ржепецкий с первого дня моего гетманства до последнего занимал должность министра финансов. Прежде был членом Думы, председателем земледельческого синдиката и 5 лет просидел в банках. Я думаю, он польского происхождения, по крайней мере, его фамилия на это указывает, да и тип у него польский, но он православный и по своим убеждениям мало подходит к полякам. Человек он неглупый, но односторонний. Он всю свою жизнь провел в банках и, очевидно, имел дело только с людьми буржуазного склада ума, поэтому у него так выходило, что кроме так называемых буржуев никого нет. Все остальное для него не существовало. В политическом отношении он был слишком правый, например, в вопросе аграрной реформы он был неумолим, никаких реформ не нужно, земля естественно перейдет мелким хлеборобам. Политического значения этой реформы он не признавал. Помню, раз как-то в совете министров, когда были затронуты интересы помещиков при проведении какого-то закона, он встал и хотел проситься в отставку. Он земельного вопроса просто не выносил. Он представлял, так сказать, правое крыло совета министров. Его наши доморожденные и приезжие из России финансисты (а таких было немало) очень критиковали за его финансовую политику. Я думаю, в общем, при всех неотъемлемых качествах Ржепецкого, они были правы. Он был слишком большим провинциалом; чувствовалось, что здесь требовался человек совсем другого размаха. Антон Карлович был бы прекрасным директором даже крупного провинциального банка, но не далее. Прекрасный хозяин. Я верил, да и теперь убежден, что он упорядочил финансы. Был очень бережлив. С немцами и австрийцами, на нас наседавшими, он спорил и не сдавался, а когда уж приходилось что-нибудь уступить, так как те становились агрессивными и грозили ему какими-нибудь новыми бедами, нужно было видеть, насколько каждая такая уступка была ему неприятна. Когда посол Мумм или граф Форгач приходили ко мне с какими-нибудь подобными требованиями, я всегда был очень рад призвать Ржепецкого и поговорить с ним, так как знал, что найду в нем энергичного союзника. Но и у него была слабость – это областной Союз землевладельцев и Протофис. Он их всегда защищал, и думаю, что большого сопротивления эти союзы у министра финансов не находили. Как я уже говорил, он был у меня и умел убеждать, особенно своей настойчивостью, других, благодаря этому в совете министров пользовался значением. Хотя он и обижался, когда его подозревали в искреннем желании создать Украину, я убежден, что, взявшись за дело, он работал честно».*⁷³

Гутник Сергій Михайлович (роки народження та смерті невідомі). Уродженець м. Одеси, за національністю – єврей. Православний. Освіта – вища юридична. Член конституційно-демократичної партії. В 1910—1912 рр. – управляючий Одеського відділення Сибірського торговельного банку, а в 1915—1917 рр. – юрисконсульт Одеського біржового комітету. Учасник з'їзду Конституційно-демократичної партії в Києві 8—11 травня, який підтримав курс на створення самостійної України та право членів партії обіймати посади міністрів. Один з ініціаторів «З'їзду представників промисловості, торгівлі, фінансів та сільського господарства» («Протофис»), на якому 15—16 травня проголосив необхідність відходу від політики соціалістичних експериментів у промисловості. *«Не треба лякатися слова «буржуазія», – заявив він, – тільки вона в силі повести край до відродження... Щоб перейти від теперішньої анархії й гра-*

⁷¹ Ковалинський В. Київські мініатюри. Книга п'ята. – Київ, Купола, 2006. – 453 с. – С. 438.

⁷² Серков А. И. Русское масонство. 1731—2000. Энциклопедический словарь. Москва: РОССПЭН, 2001. – 1222 с. – С. 697.

⁷³ Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К.: Київ – Філадельфія, 1995. – С 166—167.

бежів до нових умов, треба виконати велику державну роботу. У тій цілі треба змобілізувати всі творчі сили, треба дати нормальні умови для розвитку приватної ініціативи». Він пообіцяв делегатам знайти для промисловості кредит на комерційних основах, але заявив їм, що золото *«потече не до ваших кишень, а спліднить життя всього українського народу»*. 20 серпня отримав особливі права щодо регулювання зовнішнього товарообміну. 10 вересня від імені УД підписав Економічну угоду з Німеччиною та Австро-Угорщиною на 1918—1919 рр. Один з авторів т. зв. «записки дев'яти» від 17 жовтня. Даних про приналежність до масонського ордену не виявлено, але все близьке оточення Гутника в Одесі належало до спільноти «вільних мулярів». Подальша його доля невідома. За даними «Енциклопедії українознавства», помер на еміграції.⁷⁴

Зі споминів Павла Скоропадського: *«Скажу одно: он блестяще умен, но очень мало сделал для Украины»*.⁷⁵

Соколовський Ю. Ю. Відомостей виявити не вдалося. За В. Савченком, він був членом конституційно-демократичної партії, завідував агрономічним відділом Полтавського земства⁷⁶. Можна припустити, що до складу уряду він потрапив за умовною квотою УДХП.

Вагнер Юлій Миколайович (1865 —?). Син видатного російського зоолога та письменника професора Миколи Петровича Вагнера. Випускник фізико-математичного факультету Петербурзького університету. Працював на Соловецькій, Севастопольській та Неаполітанській зоологічних станціях. Доктор зоології, професор Київського політехнічного інституту (1898—1917). Наукові праці з анатомії безхребетних, морфології, систематики Arhniptera. В 1917 р. – голова секції праці Київського торгово-промислового комітету (об'єднував промислові підприємства Київської, Чернігівської, Волинської, Полтавської та Подільської губерній, голова – масон М. Терещенко), член народно-соціалістичної партії. Помер на еміграції.⁷⁷

Василенко Микола Прокопович (2 лютого 1866 – 3 жовтня 1935), історик та юрист, громадський і політичний діяч. Народився в с. Есмань Глухівського повіту Чернігівської губернії. Закінчив гімназії в Глухові та Полтаві, вступив на історико-філологічний факультет Дерптського університету. 1890 р. захистив кандидатську дисертацію «Критичний огляд літератури з історії земських соборів». В 1903—1905 рр. – співробітник Київського статистичного комітету. Член (з 1919 р. – голова) Історичного товариства ім. Нестора Літописця, київської «Старої громади», інших громадських і культурних товариств. У 1905—1907 рр. – редактор часопису «Киевские отклики». За публікацію статей «антидержавного» змісту засуджений до року тюремного ув'язнення, яке відбув у петербурзьких «Крестах». Екстерном склав іспити за програмою юридичного факультету у Новоросійському університеті. 1909 р. обраний приват-доцентом Університету Св. Володимира. З 1910 р. – магістр права. Через політичні погляди був позбавлений права викладати, працював товаришем присяжного повіреного Одеської судової палати. Член Товариства українських поступовців, конституційно-демократичної партії. В 1917 р. – заступник міністра освіти, куратор Київської шкільної округи. Після Жовтневого перевороту повернувся до Києва, викладав у вишах, у січні 1918 р. обраний членом колегії Генерального суду УНР. З травня призначений виконувачем обов'язків голови Ради Міністрів УД. З травня 1918 р. – член головного комітету (за іншими даними – голова) партії кадетів в Україні. З 8 липня – голова Державного сенату. Голова комісії по розробці законопроекту по виборах до Сойму УД. В 1919 р. – президент Київського університету, голова Історичного товариства ім. Нестора Літописця. Засновник Національної Академії наук, Національної бібліотеки, Археографічної комісії, українських університетів у Києві

⁷⁴ www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/.../vnesok_odesu.pdf

⁷⁵ Скоропадський П. Вказ. праця. – С. 170.

⁷⁶ Савченко В. Павло Скоропадський... – С. 164.

⁷⁷ <http://www.vgd.ru/V/vagin.htm>; <http://www.rulex.ru/01030900.htm>

та Кам'янці-Подільському, системи середньої шкільної освіти. Після повалення Української Держави працював у київських вишах. Член Української Академії наук (1920), обраний президентом УАН, але не був затверджений урядом. Голова Товариства правознавців УСРР. 1924 р. засуджений до 10 років позбавлення волі у справі «Київського обласного центру дій». Похований на Лук'янівському цвинтарі Києва. Автор понад 500 наукових праць. Масон.⁷⁸

Василенко Микола Прокопович.

Любинський Всеволод Ю. (1840—1920). Народився на Київщині. За фахом – фармаколог.

Зі споминів Д. Дорошенка: «Міністерство народного здоров'я і опікування мало перед собою дуже складне і важке завдання: поліпшити санітарне становище краю, що був кілька років почасти тереном війни, або ж найближчим заплілям мільйонових армій, був весь захоплений виром громадянської війни; в краю розвинулись пошесні хвороби, загрожувала зі сходу холера, а тим часом медичний і санітарний апарат був у значній мірі зруйнований і почувався величезний брак медикаментів і санітарних засобів. Енергія міністра В. Ю. Любинського і його найближчих помічників – доктора Є. І. Яковенка і доктора Б. П. Матюшенка – була направлена в першій мірі на боротьбу з пошестю, на підтримку й оновлення існуючих уже в краю великих лікарських інституцій, на використання величезного майна особистого персоналу медико-санітарних організацій військового часу, таких як Червоний Хрест, Земський і Міський союзи та інших».⁷⁹

---

⁷⁸ Серков А. Вказ. праця. – С. 163, 164.

⁷⁹ <http://www.health.gov.ua/www.nsf/0/>

Бутенко Борис Аполлонович (рік народження невідомий – 1926). За фахом інженер. У 1917 р. – керуючий справами Подільської залізниці. За особистою ініціативою створив комісію з вироблення української технічної термінології для залізниць. З 1919 р. – на еміграції.

Чубинський Михайло Павлович (7 листопада 1871, поблизу Боришполя Переяславського повіту Полтавської губернії (тепер Бориспіль Київської обл.) – 1943, Югославія). Син відомого українського правознавця, етнографа, поета і громадського діяча П. П. Чубинського. У 1893 р. закінчив юридичний факультет Київського університету і 1897 р. склав магістерські іспити й отримав звання приват-доцента. З 1898 р. вчився в університетах Відня, Грана, Берліна, Галле, Лейпцига, Брюсселя, Лондона. В 1900 р. захистив у Московському університеті магістерську дисертацію за монографією «Мотив злочинної діяльності та його значення у кримінальному праві». В 1901—1902 рр. працював у Німеччині, Франції та Швейцарії. З 1902 р. – професор кафедри кримінального права у Харківському університеті, а з 1905 р. (після захисту докторської дисертації за монографією «Нариси кримінальної політики») – ординарний професор. З 1905 р. – член партії народної свободи, голова Харківського бюро партії. З 1907 р. – прогресист. Співробітничав у журналі «Украинская жизнь» (редактор – С. Петлюра). В травні 1906 р. обраний директором і ординарним професором Демидовського юридичного ліцею (м. Ярославль). У 1909 р. – завідувач кафедри кримінального права і процесу в Олександрівському ліцеї (Петербург). Одночасно – професор Вищих жіночих курсів, викладав у Петербурзькому університеті та Олександрійській військовій юридичній академії (1910—1911). З 1912 р. – статський радник, з 1915 р. – дійсний статський радник. 1913 р. опублікував статтю «Українська національна ідея та її правові постулати», що була однією з перших спроб юридичного обґрунтування права України на національну самобутність.

У 1916 р., зберігаючи кафедру в ліцеї і спецкурс у Петербурзькому університеті, посів кафедру кримінального права Юр'ївського (тепер Тартуський) університету. В 1917 р. – знову у лавах партії народної свободи, сенатор і позаштатний ординарний професор Петроградського університету. Член юридичних товариств у Харкові, Києві та Ярославлі.

Після падіння Тимчасового уряду Росії виїхав в Україну. З 8 травня по 24 серпня – міністр судових справ, з 15 липня – міністр юстиції, водночас (травень – липень 1918) – в. о. заст. голови Ради Міністрів. Брав безпосередню участь у підготовці законопроекту про заснування Української Академії наук, закону про громадянство, ініціював створення при міністерстві комісії з питань української юридичної термінології. Від липня 1918 р. – сенатор, голова Карного генерального суду Державного сенату.

Після падіння режиму Скоропадського виїхав на Дон до Денікіна, де зайняв посаду обер-прокурора. Емігрував до Королівства сербів, хорватів та словенців. У 1920 р. – професор кафедри в Белградському університеті. Займався активною політичною діяльністю: засновник позапартійного об'єднання (з 1922 р. – Белградський відділ Російського національного комітету); брав участь у роботі белградської організації партії народної свободи; співробітничав з багатьма засобами масової інформації. З 1922 р. – ординарний професор на кафедрі кримінального права університету м. Суботіца. Підготував науково-практичний коментар до югославського кримінального кодексу 1929 р. і югославського статуту кримінального судочинства 1929 р.

Основні праці: «Зворотна дія кримінального закону» (1896), «Сучасна боротьба поглядів за і проти суду присяжних та реформаторські спроби в цій сфері» (1897), «Загальна характеристика нових учень у кримінальному праві» (1898), «Про значення в кримінальному праві мотиву злочинної діяльності та його зв'язок з новими течіями у цій науці» (1901), «Наука кримінального права та її складові елементи» (1902), «Суд присяжних і нова практика Сенату» (1904), «До питання про економічні фактори злочинності», «Нариси кримінальної політики» (обидві – 1905), «Курс кримінальної політики» (1909), «Ювілей судових установ та

його відображення в літературі» (1915), «Закон і дійсність у Радянській Росії» (1925). Помер у 1943 році в Югославії⁸⁰. Масон.

Згадується у віршах Ігоря Северяніна: «Роздество на Ядрене». 1931. Дубровник. Адриатика. Стр. 10. «Вот северянин тут и радуйся...», 1932, 29 января. Рукопись: «Настройка лиры», стр. 103 об.⁸¹

3 листа гетьмана Скоропадського: *«Вельмишановний Михайло Павлович!... Не дивлячись на всі труднощі, Ви, працюючи з великою самопожертвою та виключною енергією, досягли за три місяці Вашої праці значних наслідків. Дякуючи своїм широким юридичним знанням та адміністративному досвідові, Ви розробили, і Рада Міністрів розглянула, а я затвердив цілу низку законопроектів першорядної державної ваги, таких, як установа Українського Сенату, збільшення окладів чинам судових інституцій, поновлення судових палат, зміна карної та цивільної підсудності мирових суддів і багато ще інших, які допомогли тому, що в цей час можна рахувати весь судовий апарат на Вкраїні поставленим на непохитний тривалий ґрунт. Цією Вашою діяльністю Ви записали Ваше ім'я на почесне місце в історію відновлення Української Держави»*.⁸²

Колокольцев Василь Іванович. Народився в 1867 р. в с Верхня Писарівка Вовчанського повіту Харківської губернії в дворянській родині. Батько – Іван Дмитрович, дійсний статський радник, колишній вітебський губернатор. У власності родини перебували тисячі десятин землі, будинки в Санкт-Петербурзі, Харкові, гуральня в с Симонівка. Вчився у Харківській гімназії, Полтавському кадетському корпусі, закінчив Петровсько-Розумовську сільськогосподарську та лісну академію (1891). Голова Вовчанської повітової та Харківської губернської земської управ (1897—1917(?)). Завдяки його зусиллям у повіті було побудовано 153 земські школи, 14 сільських бібліотек, 15 лікарських дільниць, 13 фельдшерських пунктів – більшість його коштом. За темпами розвитку освіти, культури, статків населення Вовчанський повіт у 1910—1913 рр. був другим у Російській імперії після Московського. Член конституційно-демократичної партії. В 1917 р. більшовики розстріляли його дружину, вчительку за фахом. Першу дружину та дитину врятували місцеві селяни. З 4 травня по 24 жовтня 1918 р. – міністр землеробства в уряді Лизогуба. Після зречення від влади гетьмана очолив комісію по виробленню земельного законодавства Особливої наради при Головнокомандувачі Збройних сил Півдня Росії (ВСЮР). У лютому 1920 р. емігрує до Греції, згодом до Сербії. В 1923—1925 рр. живе і працює бухгалтером у Берліні. З 1924 р. – член ревізійних комісій Союзу російських торгово-промислових та фінансових діячів та Земського міського комітетів у Німеччині. У 1925—1934 рр. – завідувач складу на автозаводі «Рено». Член Товариства Тургенєвської бібліотеки. В 1933—1934 рр. – голова Вовчанського, згодом – почесний голова Харківського земляцтва в Парижі. У зв'язку з перенесеним інсультом покінчив життя самогубством. Похований на Біянкурському цвинтарі в передмісті Парижа⁸³. Масон.

Афанасьев Георгій Омелянович (1848 —?). Народився в м. Уфі, в сім'ї полковника. 1865 р. закінчив міську гімназію. В 1869 р. закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету. З 1872 р. – приват-доцент на кафедрі всесвітньої історії. В 1877—1878 рр. – редактор політичного відділу газети «Правда» (м. Одеса). 1848 р. захистив магістерську дисертацію («Головні моменти міністерської діяльності Тюрго»), у 1892 р. – докторську («Умови хлібної торгівлі у Франції наприкінці XVIII ст.»). З 1879 р. – член правління та голова Одеського товариства взаємного кредиту. За поданням С. Ю. Вітте – керуючий Київською конторою Державного банку (1895—1914). Одночасно – член Південно-Західного відділення Російської

⁸⁰ Серков А. Вказ. праця. – С. 879; http://hai-nyzhnyk.mylivepage.com/image/1584/16086?last_page=go

⁸¹ <http://www.hot.ee/mvp/rever/dedicate/dedicate-17.html>

⁸² Державний вістник. – 1918. – № 39. – 24 серпня. – С. 1.

⁸³ Усі подробиці див.: Серков А. Вказ. праця. – С. 410; <http://volchansk.kh.ua/publ/6-1-0-121>.

експортної палати, член Київського губернського комітету у справах дрібного кредиту, член ревізійної комісії Товариства опікування осіб, звільнених з місць ув'язнення м. Києва, член правління Київського товариства боротьби з дитячою смертністю, дійсний член Товариства швидкої медичної допомоги у м. Києві та ін. З 1914 р. – у відставці. З 1915 р. – голова фінансового відділу Київського військово-промислового комітету. Член конституційно-демократичної партії, дійсний статський радник. Мешкав у казенній квартирі по вул. Інститутській, 9. Вірогідно, масон.

Твори: «Долі Ірландії» (1887), «Зовнішня політика Наполеона III» (1885), «Капітал, спекуляція, банкіри» (1893). Нагороди: орден Св. Володимира (1901). Г. Афанасьєв: *«Наша революція, на жаль, виявила незаперечно низький рівень моралі суспільства, не кажучи вже про простий люд. Саме ці умови роблять безнадійними заміщення приватного і промислового апарату чиновниками й так званими громадськими організаціями та заздалегідь прирікають на шкідливість соціалістичні методи в економічній сфері... Необхідно зректися соціалістичних та опікунських методів, тому що збереження їх призведе нас до безтоварності, голодування та до завмирання господарського життя, з одного, й до фінансового банкрутства, з іншого боку»*⁸⁴. Вірогідно, масон.

Сливинський Олександр Володимирович (29 серпня 1886—21 грудня 1953). Випускник Петровського Полтавського кадетського корпусу (1905), Миколаївського інженерного училища, підпоручик (1908), поручик (1910). Випускник Миколаївської військової академії (1914; 2 класи по 1-му розряду). По закінченні двох класів прикомандирований до штабу Київського ВО для випробування. Учасник Першої світової війни. Ст. ад'ютант штабу 10-ї кавалерійської дивізії. Штабс-капітан (1914). Зарахований до Генерального штабу (1914). Капітан (1914). Ст. ад'ютант штабу 3-го кавалерійського корпусу (1915—1917). В січні—липні 1917 р. – на штабних посадах на Румунському фронті. В 1918 р. – начальник Генерального штабу Збройних сил УД. Полковник. У листопаді залишив посаду у зв'язку з хворобою. З грудня 1918 р. – у Збройних силах Півдня Росії (в резерві). З травня 1920 р. – на еміграції в Югославії. Працював інженером-будівельником, з 1925 р. – в Німеччині, з 1951 р. – в Канаді. Помер у Монреалі.

---

⁸⁴ Докл. див.: Ковалинський В. Вказ. праця. – С. 137—153.

Сливинський Олександр Володимирович.

Нагороди: Св. Станіслава III ст. (1914); Св. Георгія IV ст. (1915), Золота Георгіївська зброя (1915).

Твори: «Конный бой 10-й кав. дивизии ген. гр. Келлера 8/21 августа 1914 г. у д. Ярославце. Сербия, 1921».⁸⁵

Гижицький Михайло (роки народження та смерті невідомі). Член Союзу земельних власників, активний діяч «Української громади». 1919 р. входив до якогось *«крайнього правого політичного блоку»* в Одесі.⁸⁶

«Сірим кардиналом» Скоропадського називали Олександра Олександровича Палтова (роки народження та смерті невідомі). Народився й жив у Санкт-Петербурзі. Випускник Імператорського училища правознавства (1899). Камергер Імператора Миколи II. Після викриття його участі у фінансовій афері позбавлений звання камергера. Працював директором канцелярії Міністерства шляхів сполучення. Під час Першої світової війни працював юрисконсультом управління Галицько-Буковинської залізниці. Масон. Брав активну участь в розробці закону «Про тимчасовий державний устрій України». З 3 травня – товариш міністра закордонних справ. Саме його співробітники вважали фактичним керівником міністерства. 17 серпня у складі делегації УД під час візиту до Німеччини відіграв значну роль в отриманні дозволу на формування національних армії та флоту. У вересні вдруге відвідав Німеччину під час

---

⁸⁵ <http://www.grwar.ru/persons/persons.html?id=2948>

⁸⁶ Гай-Нижник П. До історії державної служби України: Державний секретаріат (канцелярія) Української Держави 1918 року // http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=146441&cat_id=37402

державного візиту гетьмана. Намагався досягнути компромісу з опозиційними до УД націонал-соціалістами. 20 листопада подав у відставку. Подальша доля та дата смерті невідомі.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.